

๓ ingsไท้จงถาม ถังซั่มจั้งตอบ: วัชรัจเจทิกาปรัชญา ปารมิตา หมายถึงอะไร ?*

เมธี พิทักษ์ธีระธรรม**

บทคัดย่อ

บทความนี้เกิดจากความสงสัยใคร่รู้ต่อการอธิบายความหมายของชื่อพระสูตร วัชรัจเจทิกา ปรัชญาปารมิตา ที่ปรากฏใน “บทนำ” ของ วัชรัจเจทิกา ปรัชญาปารมิตาสูตฺร สำนวนแปลไทยฉบับใหม่ ปี 2565 ซึ่งอ้างความเห็นของพระถังซำจั๋งที่ถวายเป็นถวายวิสัยทัศน์แต่จักรพรรดิถังไท้จง ในการอธิบายความหมายของพระสูตรเป็นไปในทำนองว่า “ปรัชญา (ปัญญา) หรือ ปรัชญาปารมิตาเป็นประดุกวัชรระตัดทำลายกิเลส” แต่เมื่อได้ตรวจสอบแล้วกลับพบว่า พระถังซำจั๋งไม่ได้กล่าวเช่นนั้น ตรงกันข้ามท่านให้ความเห็นว่า “กิเลสเปรียบดั่งวัชรระ” มิใช่ “ปัญญาเป็นดั่งวัชรระ” ดังนั้นความหมายของพระสูตรนี้ตามความเห็นของถังซำจั๋งหมายถึง ปรัชญา (ปัญญา) หรือ ปรัชญาปารมิตาตัดทำลายกิเลสที่แข็งแกร่งปานวัชรระ หรืออาจ

* บทความนี้ได้นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 และตีพิมพ์เป็นรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งดังกล่าว ของคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และได้ปรับปรุงเป็นบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นักวิจัย ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา DCI อีเมล: ptakteeradham@gmail.com
วันที่รับบทความ 9 มกราคม 2566 วันที่แก้ไขบทความ 30 มีนาคม 2566
วันที่ตอบรับบทความ 10 เมษายน 2566

กล่าวได้ว่า “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” มิใช่ “เพชรตัดทำลายมายา” ดังที่ตั้งเดิม
เข้าใจกัน

นอกจากนั้น เมื่อสำรวจเอกสารอื่น เช่น *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาสูทรา*
รจนาโดยท่านกมลศีลและเอกสารทางโชตาน ทั้งคู่ได้มีการตีความสอดคล้องกับการ
ตีความของท่านถึงซัมจั้งอีกด้วย

คำสำคัญ: *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาสูตรา* พระถังซำจั๋ง กิเลส วัชระ

Emperor Taizong of Tang’s Question and Xuánzàng’s Reply: What is the meaning of *Vajracchedikā Prajñāpāramitā*?*

Maythee Pitakteeradham**

Abstract

In this article I am curious about the explanation of the meaning of the name of the *Vajracchedikā Prajñāpāramitā*, which appears in the “introduction” to the new Thai translation of *Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra 2022* when referring to the Xuanzang’s opinions of the sūtra which he expresses to the Emperor Taizong of Tang. Here his opinions have been wrongly cited saying that “wisdom or perfection of wisdom is like a *vajra* to destroy defilement”. On the contrary, Xuanzang interprets *vajra* as defilement, not wisdom, defilement which is as hard as *vajra*. This is like referring to a *vajra* as an illusion which is cut, as opposed to using a *vajra* to cut and shatter illusions as it was understood in the past.

* This article was presented at the 4th National Conference of the Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, and published as a proceeding. For this time, It has been updated for publication in the Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University.

** Researcher DCI Center for Buddhist Studies.

Email: ptakteeradham@gmail.com

Received January 9, 2023, Revised March 30, 2023,

Accepted April 10, 2023

Moreover, Khotanese version of *Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra* and Kamalaśīla's commentary of *Vajracchedikā Prajñāpāramitā* follow Xuánzàng's interpretation.

Keywords: *Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra*, Xuánzàng, defilement, vajra

1. บทนำ

หากกล่าวถึงพระสูตรมหายานที่ได้รับความนิยมในบ้านเรา หนึ่งในพระสูตรที่มักได้รับการแปลเป็นภาษาไทยไม่ว่าจะเป็นจากต้นฉบับสันสกฤตพากย์จีน แม้สำนวนแปลภาษาอังกฤษก็ตามที่ บางสำนวนได้แปล “ชื่อพระสูตร” และตั้งชื่อหนังสือเป็นภาษาไทยได้อย่างไรเพราะและกินความอย่างลึกซึ้งว่า *เพชรตัดทำลายมายา*¹ เชื้อชวนให้ศึกษาในเนื้อหา จนเป็นที่คุ้นเคยสำหรับกลุ่มผู้ศึกษาพระพุทธศาสนามหายาน พระสูตรดังกล่าวนี้ก็คือ *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต* หรือเรียกสั้น ๆ ว่า *วัชรสูตร*²

กรณีที่แปลมาจากสำนวนแปลจีน ต้นฉบับที่ใช้ในวงการแปลพระสูตรมหายานในสังคมไทยล้วนเป็นสำนวนแปลของท่านกุมารชีพ³ ทั้งที่ในความจริงแล้ว

¹ สดใส ชันติวรพงศ์ ได้แปลงานของท่านดิช นัท ฮันท์ (2554) โดยตั้งชื่อเป็นภาษาไทยว่า *เพชรตัดทำลายมายา อรรถาธิบายวัชรเจตทิกรัชญาปารมิตาสูต* อีกทั้ง ส.ศิริรักษ์ ยังได้แนะนำงานแปลของสดใส ชันติวรพงศ์ เขียนลงในคำนำของ *วัชรเจตทิกรัชญาปารมิตาสูต* ฉบับแปลโดยธัมมันทา สามเณรี (2545) ซึ่งท่านธัมมันทาแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของอุบาสิกคุณงานยู (ชาร์ลส ลู้ค) ส่วนคุณงานยูแปลจากสำนวนจีนของท่านกุมารชีพเป็นภาษาอังกฤษ

² อมร ทองสุก. (2562, หน้า 6)

³ เสถียร โพธิ์นันทะ (2540), ธัมมันทา สามเณรี (ผู้แปล). (2545), ดิช นัท ฮันท์. (2554), ส่วนของ อมร ทองสุก (2562) มีสองส่วน ได้แก่ 1. ตัวพระสูตรพากย์จีนของท่านกุมารชีพและคำแปล 2. ตัวคัมภีร์อรรถาธิบายและคำแปล และก็มีอีกหลายท่านที่ได้แปลไว้ แต่ฉบับแปลใหม่ล่าสุดคือ พระมหาอานนท์ อานนโท (2564) ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสำนวนแปลภาษาไทยฉบับต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดี

มีหลากหลายสำนวน⁴ แต่มักจะกล่าวว่าสำนวนแปลของท่านกุมารชีพมีความ สละสลวยเข้าใจง่าย ชื่อพระสูตรดังกล่าวที่เรียกว่า *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*ร ก็มาจากสำนวนแปลของท่านกุมารชีพ⁵ ที่ผู้รู้มักอธิบายความหมายไปในทำนองว่า *ปรัชญา (ปัญญา) หรือ ปรัชญาปารมิตาเป็นประจวบจรดตัดทำลายกิเลส*⁶

ในปีนี้ (ปีที่ผู้เขียนได้เขียนบทความ) ได้มีการตีพิมพ์ *วัชรจิตตภาส ปรัชญา ปารมิตาสูต*ร สำนวนแปลไทยฉบับใหม่ของพระสูตรดังกล่าว (จะเรียกย่อว่า *วัชรจิตตภาส* ปี 2565 ตลอดบทความ) โดยนำเอาสำนวนแปลของท่านถึงซัมจั้ง มาเทียบเคียงกับสำนวนแปลท่านกุมารชีพในพระสูตรเดียวกันและนำเสนอสำนวน แปลไทยที่แปลจากต้นฉบับสันสกฤตที่ชำระโดย P.L.Vaidya พร้อมทั้งปริวรรตเป็น อักษรไทย โดยวางเทียบสอบทานกันระหว่างสองภาษาโบราณและสามสำนวนแปล อีกทั้งยังมีเชิงอรรถอธิบายใส่ไว้ในภาคผนวก⁷ แม้จะดูยากสำหรับผู้อ่านทั่วไปที่บาง

⁴ นอกจากสำนวนแปลของท่านกุมารชีพแล้ว ก็ยังมีสำนวนแปลของท่านอื่นอีก ได้แก่ ท่านโพธิรุจิแปล ท่านปรมัตถะแปล ท่านธรรมคุปตะแปล ท่านถึงซัมจั้งแปล ท่านอี้จิง แปล ซึ่งรายละเอียดดังกล่าว ทั้ง พระมหาอาณนท์ อาณนโท (2564) และสุชิน ทองหยวก (2565) ได้แนะนำไว้อย่างละเอียดดังปรากฏในบทนำ แต่ก็ยังมีประเด็น ปัญหาในเรื่องตัวคัมภีร์พากย์จีนบางฉบับที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เช่น ฉบับแปลของ ท่านโพธิรุจิ ฉบับแปลของท่านธรรมคุปตะ (อ่านรายละเอียดในภาคผนวก 2) นอกจาก นั้น สุชิน ทองหยวก (2565) ได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของต้นฉบับต่าง ๆ ไม่เพียงแต่พากย์จีน และยังได้นำ “อารัมภกถา” ของอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ มาอ้างอิงประกอบเพื่ออธิบายภาพรวมก่อนเข้าสู่บทนำอีกด้วย อ่านรายละเอียดที่ สุชิน ทองหยวก (2565, (16-20), (22-36))

⁵ สุชิน ทองหยวก (2565, (27))

⁶ อมร ทองสุก. (2562, หน้า 14), สุชิน ทองหยวก (2565, (21)), ดิษ นัท ฮันท์. (2554, (7-8)).

⁷ สุชิน ทองหยวก. (2565). *วัชรจิตตภาส ปรัชญาปารมิตา 漢梵泰金剛經*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.

ครั้งไม่เข้าใจภาษาโบราณ แต่สำหรับผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาด้านคัมภีร์รวมถึงด้านการแปลพระสูตรเปรียบเทียบแล้ว ถือว่าเป็นความก้าวหน้ายกระดับในการแปลคัมภีร์พุทธ อีกทั้งมีความสะดวกในการสอบทานเป็นอย่างมาก

ในบทนำของ *วัชรจเฉทิกา* ปี 2565 นี้ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมที่น่าสนใจเกี่ยวกับความหมายของ “ชื่อพระสูตร” กล่าวคือ *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตาสูต* มีความหมายว่าอย่างไร โดยอ้างความเห็นของท่านถึงซัมจิ้งที่ได้ถวายเป็นวิสัชนาแต่จักรพรรดิถังไท่จง และข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในส่วนการอธิบายแห่งใดของสำนวนแปลไทยฉบับอื่นเลย เนื่องจากไม่เคยมีท่านใดนำสำนวนแปลของท่านถ่มซัมจิ้งมาพิจารณา เนื้อหามีดังนี้ (เครื่องหมาย [] หมายถึง เป็นข้อความที่ตัวผู้เขียนบทความใส่เพิ่มเข้ามาเอง เพื่อเสริมความเข้าใจง่ายขึ้น)

“*วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตาสูต*...ตามมติของท่าน
ตรีปิฎกจารย์เสวียนจิ้ง...อธิบายว่า หมายถึง เพชรแห่งปัญญา
อันสามารถตัดอาสวกิเลสได้ เนื่องจากความแข็งแกร่งของกิเลส
อวิชชาที่ครอบงำสรรพสัตว์ไว้...หรืออีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความ
สมบูรณ์แห่งปัญญามีอุปมาเหมือนสายฟ้าที่ตัดสรรพกิเลส...”⁸

โดยสรุป ความเห็นของท่านถึงซัมจิ้งข้างต้นตามที่ *วัชรจเฉทิกา* ปี 2565 ได้อ้างมาก็ไม่ได้แตกต่างกับแนวทางดั้งเดิมที่ตีความไว้ว่า “ปรัชญา (ปัญญา) หรือ ปรัชญาปารมิตาเป็นประจักษ์วิระตัดทำลายกิเลส”

แม้ข้อมูลข้างต้นจะไม่ได้ระบุว่าจะนำมาจากแหล่งใดก็ตาม แต่เมื่อตรวจสอบหลักฐานที่กล่าวเกี่ยวกับเนื้อหาดังกล่าว พบว่า มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินซูซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นท่อนเดียวกัน

แต่ได้เกิด “ปัญหา” ขึ้นว่า

⁸ สุชิน ทองหยวก. (2565, (21)). อุษา โลหะจรรณู (2551, หน้า 95) คล้ายจะกล่าวถึงบทพุทธานุวิสัชนาดังกล่าวด้วยเช่นกัน

พระถังซัมจั๋งอธิบายความเช่นเดียวกับที่ในบทนำของ *วัชรจักร*
เฉติกา ปี 2565 อ้างไว้ข้างต้นหรือไม่ ?

โดยดั้งเดิมตามที่ *วัชรจักรเฉติกา* ปี 2565 อธิบายไว้ เป็นไปในทำนองว่า พระถังซัมจั๋งเห็นว่า “ปัญญาเป็นตั้งวัชรระ” ทว่าเมื่อได้สำรวจตรวจสอบข้อมูลปฐมภูมิที่สันนิษฐานว่าเป็นพ่อนเดียวกัน พระถังซัมจั๋งไม่ได้กล่าวเช่นนั้น แต่กลับเห็นว่า “กิเลสเปรียบตั้งวัชรระ” สนวนทางกับดั้งเดิมที่เราเข้าใจให้ความพลิกกลับตาลปัตรโดยสิ้นเชิง ดังนั้นหากอ้างตามท่านถังซัมจั๋ง ควรเรียกพระสูตรนี้ว่า “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” มิใช่ “เพชรตัดทำลายมายา”⁹ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ เกิดจากการอ่านข้อมูลปฐมภูมิและตีความข้อมูลพ่อนที่เป็นปัญหาว่าเป็นไปในทิศทางใด

ดังนั้น ในบทความนี้มุ่งตรวจสอบข้อมูลปฐมภูมิในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดเกี่ยวกับการตีความของพระถังซัมจั๋งในความหมายของ *วัชรจักรเฉติกา* *ปรัชญาปารมิตาสูต* ที่ปรากฏอยู่ในการบูชา-วิชันนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและพระถังซัมจั๋ง ซึ่งนอกเหนือจากท่านถังซัมจั๋งแล้ว ยังสำรวจเอกสารข้อมูลปฐมภูมิอื่นว่ามีผู้ใดเสนอความเห็นสอดคล้องกับการตีความของท่านถังซัมจั๋งหรือไม่ โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดเป็นลำดับถัดไป

⁹ Conze (1974, p. 8) ได้มีการอธิบายความหมายของพระสูตรว่าตีความได้ 2 นัย ได้แก่ 1. The perfection of wisdom which cuts like the thunderbolt 2. The perfection of wisdom which could cut even a thunderbolt แต่ในการตีความนัยที่ 2 ไม่ได้ยกหลักฐานหรือคำกล่าวอ้างของพระรูปใดขึ้นมาสนับสนุนการตีความดังกล่าว ซึ่ง Conze อาจคิดว่ามีโอกาสเป็นไปได้น้อย (ใช้คำว่า less probably) ดังนั้นจึงอาจไม่ได้ให้ความใส่ใจตรงนัยที่ 2 มาก และการตีความนัยดังกล่าว สันนิษฐานว่าอาศัยเพียงหลักไวยากรณ์สันสกฤตในการวิเคราะห์ หากพิจารณาจากการตีความเข้าชายสมาสที่เรียกว่า Tatpurasa หรือทางบาลีเรียกว่า ตัปปุริสสมาส

2. ถังไท่จงถาม ถังซั่มจิ้งตอบ: *วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา* หมายถึงอะไร ?

“ถังซั่มจิ้ง” ชื่อพระรูปนี้คงไม่ต้องอธิบายกันให้ทราบว่าเป็นผู้ใด เนื่องจากในวงวิชาการพุทธศาสนศึกษาทราบดีถึงฝีมือและผลงานในการแปลพระสูตรพุทธศาสนาสู่พากย์จีน หากนับในอดีตที่ผ่านมา หรือคาดคำนวณจากอนาคตข้างหน้าที่กำลังจะมาถึง คงจะหาได้ยากยิ่งซึ่งผู้ใดที่จะสามารถทำงานแปลได้จำนวนมหาศาลขนาดนั้นด้วยการใช้เวลาเพียงแค่วันหนึ่งช่วงอายุคน ถึงแม้จะมีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมองว่าพระถังซั่มจิ้งมีทีมงานจำนวนมากที่ช่วยในการแปลก็ตามที แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทั้งหลายในการทำงานก็ไม่ได้เกิดขึ้นมาง่าย ๆ ซึ่งผู้ทำงานแปลทั้งหลายทั้งในปัจจุบันหรืออดีตก็ตาม ต่างทราบกันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีพระสูตรต้นฉบับ-โอกาส-เวลา-ผู้มีใจทำงานที่มีฝีมือทั้งหลายทั้งพระและโยม-ผู้ให้การสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชน โดยปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ได้รวมประสานกันขึ้นในยุคนั้น ก่อกำเนิดการผลิตงานแปลคัมภีร์พุทธศาสนา หากกล่าวว่าเป็นยุคทองแห่งวงการแปลคัมภีร์พุทธและการเผยแผ่พุทธศาสน์ ก็ถือว่ามิได้เป็นการอวดอ้างเกินจริง

หลังจากที่ท่านถังซั่มจิ้งได้กลับมาจากชมพูทวีปและทำงานแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนา จักรพรรดิถังไท่จงทรงได้ถามถึง*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*ว่า การแปลของคณกรุ่นก่อนมีเนื้อหาคบถ่วนสมบูรณ์หรือไม่ ท่านถังซั่มจิ้งไม่เพียงอธิบายตั้งแต่ชื่อพระสูตรว่าที่ถูกต้องควรเรียกชื่ออย่างไร อีกทั้งยังวิจารณ์ถึงงานแปลกรุ่นเก่า ทำให้เห็นถึงสภาพของต้นฉบับได้ และในที่นี้จะนำเสนอบทแปลพร้อมทั้งวิเคราะห์เพื่อให้กระจ่างชัดว่าพระสูตรนี้ควรได้ชื่อว่า “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” หรือ “เพชรตัดทำลายมายา” ตามความเห็นท่านถังซั่มจิ้ง

2.1 บทแปล

บทแปลปุจฉา-วิสัชนาระหว่างถังไท่จงและถังซั่มจิ้งเป็นการถอดความและเรียบเรียงจากต้นฉบับปฐมภูมิซึ่งอยู่ในหมวดประวัติศาตร์ของพระไตรปิฎกฉบับ

ไทโชชินชู เล่มที่ 50 (大唐大慈恩寺三藏法師傳, เลขที่ 2053 หน้า 259a13-25) อีกทั้งได้ชำระต้นฉบับพากย์จีนดังกล่าวแยกใส่ไว้ใน ภาคผนวก 1. บทปุจฉา-วิสัชนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและพระถังซัมจั๋ง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถตรวจเทียบสอบทานระหว่างบทแปลและต้นฉบับพากย์จีนได้

ในที่นี้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น จึงขออธิบายเครื่องหมายต่าง ๆ ที่ใช้ในบทแปล ดังนี้

- [] เป็นเครื่องหมายที่ผู้เขียนเสริมความเข้ามา ไม่มีอยู่ในต้นฉบับ
- () เป็นเครื่องหมายแสดงถึง คำอธิบายความหมาย, คำศัพท์เดียวกันแต่ต่างภาษา, คำที่ปริวรรต เป็นต้น

ถังไท่จงถาม ถังซัมจั๋งตอบ:

วัชรเจตिका *ปรัชญาปารมิตา* หมายถึงอะไร ?

■ จักรพรรดิ [ถังไท่จง] ตรัสถามว่า

“*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต* เป็นต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย¹⁰ [หากผู้ใด] ฟังและไม่กล่าวด้วยคำ¹¹ [พระสูตร] จะมีอานิสงส์แห่งบุญมากกว่าการ

¹⁰ พระดำรัสดังกล่าวของจักรพรรดิถังไท่จงก่อนนี้ เมื่อย้อนกลับไปตรวจสอบใน *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต* สำนวนแปลของท่านกุมารชิพ พบว่า สามารถเทียบเคียงใจความดังกล่าวซึ่งอาจจะไม่ได้ตรงกันแบบคำต่อคำได้ดังนี้ 一切諸佛及諸佛阿耨多羅三藐三菩提法 皆從此經出... (พระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 8 หน้า 749b23-24)

¹¹ พระดำรัสดังกล่าวของจักรพรรดิถังไท่จงก่อนนี้ เมื่อย้อนกลับไปตรวจสอบใน *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต* สำนวนแปลของท่านกุมารชิพ พบว่า สามารถเทียบเคียงใจความดังกล่าวซึ่งอาจจะไม่ได้ตรงกันแบบคำต่อคำได้ดังนี้ 若復有人聞此經典信心不逆... (พระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 8 หน้า 750c10-11)

บริจาคทานด้วยการสละชีวิตและร่างกาย¹² [หรือในกรณีนี้] แม้จะสละทานด้วย
รัตนชาติที่เลอค่าหาได้ยาก (รัตนชาติทั้ง 7) [อันมีปริมาณ] ดังเช่นเม็ดทรายในคงคา
มหานที [ที่ไม่มีประมาณ ด้วยอานิสงส์แห่งบุญดังกล่าวนี้] ก็ไม่สามารถเทียบได้¹³

ยิ่งกว่านั้น ด้วยหลักการที่ลึกซึ้งแต่ใช้คำที่เรียบง่าย ทำให้นักปราชญ์ผู้รู้
ทั้งหลายรักและสืบทอดรักซึกันต่อมา ไม่ทราบว่ามีผู้แปลในกาลก่อนได้ถ่ายทอด
เนื้อความและความหมายได้ครบถ้วนหรือไม่”

■ พระธรรมอาจารย์ (พระถังซัมจั้ง) ตอบว่า

“อานิสงส์แห่งบุญของพระสูตรนี้ตามที่มหาบพิตรได้ตรัสไว้ นั้นถูกแล
ชาวอาณาจักรตะวันตกทั้งหลายล้วนรักและศรัทธา [พระสูตรดังกล่าว] เมื่อพิจารณา
งานแปลของพระสูตรนี้ที่ผ่านมา ณ ปัจจุบันก็พบว่า มี [คำที่] ตกหล่นบ้าง หากอ้าง
ตามฉบับภาษาสันสกฤต จะเรียกชื่อเต็มว่า *วัชรเจทิกา ปริชญา[ปารมิตา]* ทว่างาน
แปลเก่าเรียกชื่อพระสูตรแต่เพียงว่า *วัชรปริชญา[ปารมิตา]*

[ตัวพระสูตร] บรรณาณาแสดงให้ [เห็น] ชัดว่า ในทัศนะของพระโพธิสัตว์
เห็นว่า ตัววิภังค์คือกิเลส และความแข็งแกร่งแห่งมாயา [ซึ่งเกิดจากอำนาจ] ของ

¹² พระดำรัสดังกล่าวของจักรพรรดิถังไท่จงก่อนนี้ เมื่อย้อนกลับไปตรวจสอบใน
วัชรปริชญาปารมิตาสูตฺร สำนวนแปลของท่านกุมารชีพ พบว่า สามารถเทียบเคียง
ใจความดังกล่าวซึ่งอาจจะไม่ได้ตรงกันแบบคำต่อคำได้ดังนี้ 須菩提。若有善男子
善女人。以恒河沙等身命布施。若復有人於此經中乃至受持四句偈等。
爲他人說其福甚多 (พระไตรปิฎกโทไซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 750a24-a26)

¹³ พระดำรัสดังกล่าวของจักรพรรดิถังไท่จงก่อนนี้ เมื่อย้อนกลับไปตรวจสอบใน *วัชร
ปริชญาปารมิตาสูตฺร* สำนวนแปลของท่านกุมารชีพ พบว่า สามารถเทียบเคียงใจความ
ดังกล่าวซึ่งอาจจะไม่ได้ตรงกันแบบคำต่อคำได้ดังนี้ 須菩提。若三千大千世界中
所有諸須彌山王。如是等七寶聚有人持用布施。若人以此般若波羅蜜經
乃至四句偈等。受持讀誦爲他人說。於前福德百分不及一。百千萬億分
乃至算數譬喻所不能及。(พระไตรปิฎกโทไซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 751c29-752a4)

วิกัลปะเปรียบประดัจวัชระ [เพราะฉะนั้น] พระสูตรนี้ [จึงมุ่งหมาย] อธิบายว่ามีเพียง “นิรวิกัลปะชญาณ (ความรู้ที่ปราศจากวิกัลปะ)” เท่านั้น ที่สามารถตัดวิกัลปะที่มีความแข็งปานวัชระ] ลงได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า วัชระเจติกา ปรัชญา [ปารมิตา] (หมายความว่า ปรัชญาปารมิตาเป็นเครื่องตัดวิกัลปะที่แข็งปานวัชระ)

เพราะฉะนั้น [จากที่กล่าวมาข้างต้น] จึงทำให้ทราบว่ พระสูตรฉบับเก่า [ในส่วนชื่อพระสูตร] มีการตกลงไป 2 ตัวอักษร [ได้แก่ เหนิงตัน (能斷) ที่ตรงกับคำว่า เจติกา] นอกจากนั้นยังมี [สิ่งที่แปลขาดตกบกพร่องไป] ในเนื้อหา ดังนี้

- [1] มีการถาม-ตอบอยู่ 3 ประเด็น แต่ตกไปหนึ่ง
- [2] ในเนื้อหามี 2 โศลก แต่หายไปหนึ่ง
- [3] ในคำอุปมา [ส่วนท้าย] มี 9 แต่ตกไป 3 เป็นต้น

[อนึ่ง] ธรรมจารย์กุมารชีพแปล [คำว่า “ศราวัสตี (สาวัดถิ)” กลายเป็น 舍衛 และท่านโพธิรุจิแปล [คำว่า “ภควันต์” กลายเป็น 婆伽婆 [แม้จะไม่ถูกต้องสักทีเดียว¹⁴ แต่ก็] พออนุโลมได้”¹⁵

¹⁴ ในกรณีนี้ ท่านถึงซัมจั้งแปลคำว่า “ศราวัสตี” เป็น 室羅筏 และแปลคำว่า “ภควันต์” เป็น 薄伽梵 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของการแปลทั้งสามท่าน ได้แก่ ท่านกุมารชีพ ท่านโพธิรุจิ และท่านถึงซัมจั้ง ทั้งหมดเป็นการแปลแบบถอดเสียงคำศัพท์ หากวิเคราะห์เปรียบเทียบคำแปลทั้งสามท่าน และย้อนกลับมาดูข้อวิจารณ์ของท่านถึงซัมจั้งในกรณีนี้อีกครั้ง ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ท่านถึงซัมจั้งแปลใกล้เคียงเสียงสันสกฤตแบบแผน แต่ของท่านอื่นคล้ายเป็นภาษาปรากฏต เช่น คำว่า ศราวัสตี ตามที่ท่านถึงซัมจั้งถอดเสียงมีอักษร 羅 อยู่ อักษรนี้น่าจะแสดงคำว่า “รา” ใน ศราวัสตี ซึ่งไม่มีในคำแปลของท่านอื่น และอักษร 梵 ที่เทียบได้กับคำว่า “วันต์” ใน ภควันต์ ดังนั้น ในกรณีนี้ที่ท่านถึงซัมจั้งกล่าวในทำนองว่า “แม้ไม่ถูกต้องสักทีเดียว แต่ก็พออนุโลมได้” คงมุ่งหมายที่จะสื่อว่า “หากยึดตามเสียงสันสกฤตแบบแผน การถอดเสียงของทั้งสองท่าน (กุมารชีพและโพธิรุจิ) แม้ไม่ถูกต้องตรงตามเสียงสันสกฤตแบบแผนเสียทีเดียว แต่ก็พออนุโลมให้ใช้ได้”

¹⁵ ดูเทียบเนื้อหาต้นฉบับพากย์จีนได้ที่ ภาคผนวก 1 บทบุพญา-วิสัยนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและพระถึงซัมจั้ง

2.2 วิเคราะห์บทแปล: “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” หรือ “เพชรตัดทำลายมายา” ตามความเห็นท่านถังซัมจั๋ง

จากบทแปลการบูชา-วิสันนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและพระถังซัมจั๋งข้างต้น จะเห็นว่าพระถังซัมจั๋งได้ให้ความเห็นอยู่หลายประเด็น ในที่นี้จะนำมาเรียบเรียงใหม่และนำเสนอเป็นข้อ ๆ ไล่เรียงเป็นลำดับดังนี้

2.2.1 ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* หรือ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตา*

ในความเห็นท่านถังซัมจั๋ง หากอ้างอิงฉบับสันสกฤต ที่ถูกต้องควรจะเรียกพระสูตรดังกล่าวว่า *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตา* (วัชรเจตिका เป็นศัพท์ที่ประกอบจากคำศัพท์สองคำ ได้แก่ วัชร และเจตिका หากเขียนให้เข้าใจง่ายขึ้นในการประกอบรูปคำสมาสจะได้ดังนี้ *วัชร-จ-เจตिका* > *วัชรเจตिका* ส่วนอักษร -จ- ที่เพิ่มเข้ามาเป็นเพียงตัวซ้อนตามกฎของสนธิในคำสมาส ไม่มีผลต่อความหมาย) มิใช่เรียกเพียง *วัชรปรัชญาปารมิตา* ตามฉบับแปลเก่าที่ตกคำว่า “เจตिका” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการแปลพากย์จีนฉบับเก่าได้แปลตกไปสองตัวอักษรจีนคือ *เหมิงต้วน* 明暹 ซึ่งตรงกับคำสันสกฤตว่า “เจตिका” ตามที่ได้ปรากฏในบทแปลข้างต้นดังนี้

...เมื่อพิจารณางานแปลพระสูตรนี้ที่ผ่านมา ณ ปัจจุบัน ก็พบว่า มี [คำที่] ตกหล่นบ้าง หากอ้างอิงตามฉบับภาษาสันสกฤต จะเรียกชื่อเต็มว่า วัชรเจตिका ปรัชญา[ปารมิตา] ทว่างานแปลเก่าเรียกชื่อพระสูตรแต่เพียงว่า วัชรปรัชญา[ปารมิตา]...

...เพราะฉะนั้น [จากที่กล่าวมาข้างต้น] จึงทำให้ทราบว่า พระสูตรฉบับเก่า [ในส่วนชื่อพระสูตร] มีการตกหล่นไป 2 ตัวอักษร [ได้แก่ เหมิงต้วน 明暹] ที่ตรงกับคำว่า เจตिका...

ส่วนสำนวนแปลจีนเก่าที่ท่านถังซัมจั๋งได้อ้างถึงข้างต้นโดยวิจารณ์เรื่องการแปลตกคำว่า “เจตिका” ในกรณีนี้เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้ตรวจสอบไล่ลำดับ

ย้อนกลับไปก่อนหน้าท่านถึงซัมจิ้ง พบว่ามีหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ไทโชชินชู สรุปได้ว่า มีผลงานแปลพระสูตรเดียวกันนี้ก่อนหน้าท่านถึงซัมจิ้ง ซึ่งมีผู้แปลอยู่ 4 ท่าน ได้แก่

1. ท่านกุมารชีพ ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜
2. ท่านโพธิรุจิ ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜
3. ท่านปรมัตตะ¹⁶ ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜
4. ท่านธรรมคุปตะ ชื่อพระสูตร: *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* 金剛能斷般若波羅蜜

หากพิจารณาจากข้อมูลข้างต้น สามท่านแรก ใช้ชื่อว่า *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜 มีเพียงท่านธรรมคุปตะใช้ชื่อว่า *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* 金剛能斷般若波羅蜜 (เดิมทีชื่อภาษาจีนคือ 金剛斷割般若波羅蜜 ซึ่งแปลว่า *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* เช่นเดียวกัน ต่างกันเพียงใช้คำว่า “เหิงต้วน 能斷” และ “ต้วนเกอ 斷割” ที่ตรงกับคำว่า “เฉทิกา”) แม้ฉบับท่านธรรมคุปตะจะมีคำว่า “*เฉทิกา*” ก็ตาม แต่เนื่องจากเกิดการกบฏโดยหวังชื่อขง ก่อให้เกิดความวุ่นวาย ทำให้งานแปลไม่เสร็จสมบูรณ์ (ดูภาคผนวก 2 ประกอบ) ด้วยเหตุนี้จึงคาดว่าเป็นเหตุให้ท่านถึงซัมจิ้งไม่อ้างอิงฉบับดังกล่าวเลย

ดังนั้นสามสำนวนแรกอาจเป็นงานแปลที่ท่านถึงซัมจิ้งได้วิจารณ์ถึงหรือไม่ แต่หากพิจารณาสอบทานกับในบทแปลปุจฉา-วิสัชนาของจักรพรรดิถังไท่จงและถึงซัมจิ้ง มีเพียงสองท่านที่ท่านถึงซัมจิ้งเอ่ยชื่อ ได้แก่ ท่านกุมารชีพและโพธิรุจิ

¹⁶ พระปรมัตตะ ได้เขียนแบบอิงบาลี เนื่องจากสะดวกในการออกเสียง หากเขียนตามสันสกฤตคือ “ปรมารถะ”

เท่านั้น¹⁷ อีกทั้งเมื่อได้ตรวจสอบในเนื้อหา แม้จะไม่ได้เอ่ยชื่อ แต่ประเด็นที่วิจารณ์ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในสำนวนแปลท่านกุมารชีพ (ดูหัวข้อ 2.2.3 ประกอบ) ด้วยตัวหลักฐานเหล่านี้ อย่างน้อยสุดก็แสดงให้เห็นว่า งานแปล*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*รฉบับของกุมารชีพและโพธิธิริที่ทั้งสองท่านนี้ พระถังซำจั๋งต้องเคยอ่านผ่านตาแล้วอย่างแน่นอน

สรุป ตามความเห็นท่านถังซำจั๋ง ชื่อที่ถูกต้องคือ *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* ไม่ใช่ *วัชรปรัชญาปารมิตา* ซึ่งความเห็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการตีความพระสูตรโดยจะอธิบายในหัวข้อถัดไป

2.2.2 “วัชรจเฉทิกา” หมายถึงอะไร: เพชรตัดทำลายมายา หรือ ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา

ในหัวข้อนี้คือประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดบทความนี้ โดย *วัชรจเฉทิกา* ปี 2565 เป็นฝ่ายที่กล่าวว่า ในการถวายเป็นวิทยานาแด่จักรพรรดิถังไท่จง พระถังซำจั๋งกล่าวไปในทำนองว่า “ปัญญาเป็นดังวัชระ ที่สามารถตัดกิเลสซึ่งมีความแข็งแรงแรงได้” แต่เมื่อพิจารณาจากตัวบทของการถวายเป็นวิทยานาดังกล่าว พระถังซำจั๋งไม่ได้กล่าวเช่นนั้น โดยข้อความก่อนดังกล่าวมีดังนี้

¹⁷ มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ในที่อื่นว่า พระถังซำจั๋งได้อ่านงานทั้งสามท่านได้แก่ กุมารชีพ โพธิธิริ และปรมัตถะ โดยพระคฺยจีซึ่งเป็นศิษย์ของพระถังซำจั๋งในคัมภีร์ชื่อว่า *金剛般若經贊述* (พระมหาอนันท์ อานนโท, 2564, หน้า 38 และเชิงอรรถที่ 28) แต่ Kajiyoshi (1941) เห็นคล้อยตาม Ui Hakuju ว่า คัมภีร์ดังกล่าวนี้ ยังมีข้อกังขาจากหมู่นักวิชาการว่า อาจไม่ใช่เป็นงานประพันธ์ของท่านคฺยจี แต่คาดว่าเป็นคนยุคหลังเขียนขึ้นมาแทน

อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบคัมภีร์อื่นที่รจนาโดยท่านคฺยจีอีกเช่นกันซึ่งได้รับการยอมรับจากนักวิชาการคือ คัมภีร์ *金剛般若論會釋* ก็มีการกล่าวถึงฉบับท่านปรมัตถะด้วยเช่นกัน ดังนั้น หากเชื่อตามท่านคฺยจีในการพิจารณาสำนวนแปลต่าง ๆ คาดว่า พระถังซำจั๋งได้อ่านงานทั้งสามท่านนี้ประกอบในการแปล (ดูเชิงอรรถที่ 43 ประกอบ)

[ตัวพระสูตร] ปรารภนาแสดงให้ [เห็น] ชัดว่า ในทัศนะ
ของพระโพธิสัตว์ ตั้ววิกลปะคือกิเลส และความแข็งแรงแห่ง
มายา [ซึ่งเกิดจากอำนาจ] ของวิกลปะเปรียบประดุจวัชระ
[เพราะฉะนั้น] พระสูตรนี้ [จึงมุ่งหมาย] อธิบายว่า มีเพียง
“นิรวิกัลปะชญาณ (ความรู้ที่ปราศจากวิกลปะ)” เท่านั้น ที่สามารถ
ตัด [วิกลปะที่มีความแข็งปานวัชระ] ลงได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า
วัชระจเฉทิกา ปรัชญา[ปารมิตา] (หมายถึง ปรัชญา[ปารมิตา]
เป็นเครื่องตัด [วิกลปะที่แข็งปาน] วัชระ)

จากคำกล่าวของพระถังซำจั๋งข้างต้น จะเห็นประโยคที่ขีดเส้นใต้สองเส้น
ที่กล่าวว่า ความแข็งแรงแห่งมายา [ซึ่งเกิดจากอำนาจ] ของวิกลปะเปรียบประดุจ
วัชระ (而分別之惑堅類金剛) ถือเป็นหลักฐานที่ชัดเจนว่า ท่านถังซำจั๋งไม่ได้
อธิบายว่า “ปัญญาเป็นดั่งวัชระ” แต่ตรงกันข้ามกลายเป็น “กิเลสเปรียบดั่งวัชระ”

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาการตีความในความหมายของชื่อพระสูตร
วัชระจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา ตามความเห็นท่านถังซำจั๋งแล้ว จะหมายถึง ปรัชญา
(ปัญญา)หรือปรัชญาปารมิตาเป็นเครื่องตัดซึ่งวัชระ โดยอธิบายว่า วัชระนี้
หมายถึง ตั้ววิกลปะซึ่งเป็นกิเลสมีความแข็งแรงแรง หากจะหาจุดตรงข้ามที่จะกำจัด
ตัดความแข็งนี้ได้ก็คือ นิรวิกัลปะชญาณ หมายถึง ความรู้ที่ไม่มีวิกลปะเข้ามาเจือปน
เท่ากับว่า ปรัชญาปารมิตาในที่นี้หมายเอานัยของนิรวิกัลปะชญาณ ถือเป็นหัวใจ
สำคัญที่พระสูตรดังกล่าวมุ่งหมายจะแสดง

ดังนั้น หากกล่าวโดยสรุปในความหมายของชื่อพระสูตร วัชระจเฉทิกา
ตามความเห็นท่านถังซำจั๋งก็คือ ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา¹⁸ มิใช่ เพชรตัดทำลายมายา

¹⁸ ประเด็นนี้ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า อาจจะเกี่ยวข้องกับการที่ท่านถังซำจั๋งแปลชื่อ
พระสูตรดังกล่าวเป็นภาษาจีนว่า 能斷金剛 หรือ能斷金剛般若波羅蜜多經
(มีการกล่าวถึงการแปลพระสูตรดังกล่าว 2 ครั้ง ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก 2 ในส่วน
พระถังซำจั๋ง) โดยนำคำว่า “เหม็งตัน 能斷” ไปไว้ข้างหน้าสุด ซึ่งแปลตามรูปศัพท์
ว่า “สามารถตัดวัชระ 能斷金剛”

อย่างที่ตั้งใจเข้ามาใจกัน

2.2.3 วิจัยงานแปลวัชรปรัชญาปารมิตาของท่านกุมารชีพ

ท่านถึงซัมจั้งได้วิจารณ์งานแปลวัชรปรัชญาปารมิตาสูตราชกัจฉินสำนวนแปลเก่า โดยกล่าวถึงจุดที่ขาดตกบกพร่องในการแปลพระสูตร หากอ้างอิงจากบทแปล 2.1 มีดังนี้

- [1] มีถาม-ตอบอยู่ 3 ประเด็น แต่ตกไปหนึ่ง
- [2] ในเนื้อหามี 2 โศลก แต่หายไปหนึ่ง
- [3] ในคำอุปมา [ส่วนท้าย] มี 9 แต่ตกไป 3 เป็นต้น

จากข้อวิจารณ์ของท่านถึงซัมจั้งข้างต้น จะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดเดา นอกจากจะตรวจสอบสำนวนแปลจีนฉบับเก่าทั้งหมด และเทียบเคียงในแต่ละฉบับแปลจีนว่าอยู่แห่งใดในพระสูตร ดังนั้นจึงมีคำถามที่ผูกไว้เป็นปมปัญหา มีตรมพ่วงไปกับกระบวนการตรวจสอบและเทียบเคียงดังกล่าวอยู่ 2 ประการ ดังนี้

1. ข้อวิจารณ์ทั้งสามข้ออยู่ที่ใดในพระสูตร
2. ข้อวิจารณ์ทั้งสามข้อที่ท่านถึงซัมจั้งวิจารณ์เป็นสำนวนแปลเก่าของท่านใดบ้าง

เมื่อได้ตรวจสอบสำนวนแปลจีนเก่าที่อยู่ก่อนหน้าท่านถึงซัมจั้งทั้งหมดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสำนวนแปลท่านกุมารชีพ ท่านโพธิธูจิ ท่านปรมัตถะ พบว่า ข้อวิจารณ์ทั้งสามข้อปรากฏอยู่ครบถ้วนเฉพาะในสำนวนแปลท่านกุมารชีพเพียงฉบับเดียว มีดังนี้

- ข้อวิจารณ์ของพระถึงซัมจั้ง-- มีถาม-ตอบอยู่ 3 ประเด็น แต่ตกไปหนึ่ง

ที่ตกไปหนึ่ง คือ คำถามที่ว่า “ควรจะปฏิบัติอย่างไร”(云何修行)¹⁹

• ข้อวิจารณ์ของพระถังซำจั๋ง-- ในเนื้อหามี 2 โคลก แต่หายไปหนึ่ง
ที่หายไปหนึ่งโคลก คือ พึงเห็นพุทธะในฐานะที่เป็นธรรมตา(法性)²⁰

¹⁹ เพื่อชี้ให้เห็นข้อวิจารณ์ของท่านถังซำจั๋งอย่างชัดเจน จึงยกฉบับท่านกุมารชีพขึ้นแสดง
เปรียบเทียบกับฉบับท่านถังซำจั๋ง โดยขีดเส้นใต้ในส่วนที่ท่านกุมารชีพแปลตกไป ซึ่ง
ไม่มีประโยคดังกล่าวในฉบับท่านกุมารชีพ แต่จะปรากฏอยู่ในฉบับท่านถังซำจั๋งแทน
ดังนี้

กุมารชีพ 云何住? 云何降伏其心?
พระถังซำจั๋ง 云何住? 云何修行? 云何攝伏其心?

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สุชิน ทองหยวก (2565, หน้า 6-7).

²⁰ ประเด็นปัญหาในที่นี้คือความต่างกันในการใช้ศัพท์ระหว่างคำว่า “ธรรม” และ
“ธรรมตา”

ฉบับสันสกฤตเห็นเป็นคำว่า “ธรรม” โดยอ่านว่า “ธรมโต” แปลว่า โดยธรรม ใน
ฐานะที่เป็นธรรม ตรงกับพากย์จีนสำนวนแปลท่านปรมัตถะว่า由法 (การแปลของ
ท่านปรมัตถะจะซ้ำกับสำนวนแปลท่านโพธิธิจฉบับที่ 2 ซึ่งไม่ใช่สำนวนแปลของท่าน
โพธิธิจ อ่านรายละเอียดได้ที่ภาคผนวก 2)

ส่วนสำนวนแปลท่านถังซำจั๋งและอึ้งจิงแปลว่า 法性 ซึ่งจะตรงกับพากย์ทิเบตคำว่า
chos nyid ཅོས་ཉིད་ ที่หมายถึง “ธรรมตา”

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเท่าที่พบฉบับสันสกฤตที่ชำระแล้วโดยนักวิชาการ
หลายท่านไม่ว่าจะเป็น Conze, Vaidya, Schopen ยังไม่มีปรากฏพบฉบับใดเลยใช้
คำว่า “ธรรมตา” แม้กระทั่งคัมภีร์อรรถาธิบายรุ่นหลังที่อ้างถึงโคลกดังกล่าวล้วนเห็น
ต้นฉบับเป็นคำว่า “ธรรม” ไม่ใช่ “ธรรมตา” เช่น คัมภีร์ *ประสันนปทา* โดยท่าน
จันทรเกียรติ คัมภีร์ *โพธิจรรยาวดาร-ปัญญา* โดย ท่านปรัชญากรรมติ (Watanabe,
2009, p. 80)

ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่า เป็นการตีความของผู้แปลเองซึ่งก็คือท่านถังซำจั๋ง และ
น่าจะเกี่ยวข้องกับคำว่า “ธรรมตา 法性” ในบาทที่ 3 ของโคลกเดียวกันนี้ โดยเห็น
ว่ามีนัยเดียวกัน

ส่วนประเด็นที่เหลือในบาทแรกของโคลกสันสกฤตนี้มี 2 ข้อ ได้แก่ 1) การเรียงคำศัพท์
ในบาทแรกไม่เหมือนกัน 2) คำว่า “พุทธะ” เป็นเอกพจน์หรือพหูพจน์ ซึ่งหากมีโอกาส
จะได้ค้นคว้าต่อยอดในอนาคตต่อไป

กล่าวคือ [พุทฺธะคือ] ครูผู้ชี้หน้า (นายก*)²¹ มีธรรมเป็นกาย ธรรมตา
ไม่พึงรับรู้ได้ [โดยประสาทสัมผัส]

ดังนั้น [ธรรมตา] นั้น ไม่สามารถรับรู้ได้ [โดยคนผู้เห็นเราโดยรูป ตามเรา
โดยเสียง]

(應觀佛法性 即導師法身 法性非所識 故彼不能了)²²

²¹ ฉบับสันสกฤตของกิลกิตใช้คำว่า “ตถาคต” (Schopen, 1989, p. 105 Folio 11a) โดยแปลว่า ตถาคตมีธรรมเป็นกาย หรือ ตถาคตคือธรรมกาย สอดรับกับพากย์จีนสำนวนแปลท่านธรรมคุปตะที่แปลว่า “ตถาคต如來” ส่วนท่านโพธิธิจิบ์แรก (ดูภาคผนวก 2 ประกอบ เรื่องท่านโพธิธิจิมิ 2 สำนวนแปล) ก็คล้ายจะเห็นเป็นคำว่า “ตถาคต如來” แต่ไม่ได้แปลตรงกับบาทที่ 2 นี้ กลับอยู่ในบาทแรกแทน สลับกับคำว่า “พุทฺธะ” (彼如來妙體 即法身諸佛)

ส่วนฉบับสันสกฤตชำระโดย Conze, Vaidya และ สุชิน ทองหยวก (ใช้ฉบับ Vaidya เป็นต้นฉบับ) ใช้คำว่า “นายก” สอดรับกับพากย์ทิเบตและพากย์จีนสำนวนแปลท่านปรมัตถะ ถึงซัมจั้ง อี้จิง โดยแปลว่า “अज्ञः” “調御” “導師” ตามลำดับ

²² เพื่อชี้ให้เห็นข้อวิจารณ์ของท่านถึงซัมจั้งอย่างชัดเจน จึงยกฉบับท่านกุมารชีพขึ้นแสดงเปรียบเทียบกับฉบับท่านถึงซัมจั้ง โดยขีดเส้นได้ในส่วนที่ท่านกุมารชีพแปลตกไป ซึ่งไม่มีประโยคดังกล่าวในฉบับท่านกุมารชีพ แต่จะปรากฏอยู่ในฉบับท่านถึงซัมจั้งแทน ดังนี้

กุมารชีพ	若以色見我 以音聲求我 是人行邪道 不能見如來
พระถึงซัมจั้ง	諸以色觀我 以音聲尋我 彼生履邪斷 不能當見我
	<u>應觀佛法性 即導師法身 法性非所識 故彼不能了</u>

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สุชิน ทองหยวก (2565, หน้า 166-167).

- ข้อวิจารณ์ของพระถังซำจั๋ง-- ในคัมภีร์ [ส่วนท้าย] มี 9 แต่ตกไป 3 ที่ตกไป 3 ได้แก่ 1. ดวงดารา 2. ความฝ้าฟาง 3. ประทีป (星, 翳, 燈)²³

²³ เพื่อชี้ให้เห็นข้อวิจารณ์ของท่านถังซำจั๋งอย่างชัดเจน จึงยกฉบับท่านกุมารชีพขึ้นแสดง เปรียบเทียบกับฉบับท่านถังซำจั๋ง โดยขีดเส้นใต้ในส่วนที่ท่านกุมารชีพแปลตกไป ซึ่งไม่มีประโยคดังกล่าวในฉบับท่านกุมารชีพ แต่จะปรากฏอยู่ในฉบับท่านถังซำจั๋งแทน ดังนี้

กุมารชีพ 一切有為法 如夢幻泡影 如露亦如電 應作如是觀
พระถังซำจั๋ง 諸和合所為 如星翳燈幻 露泡夢電雲 應作如是觀

ข้อสังเกตจากคำแปลโศลกข้างต้นอีกอย่างคือ ความแตกต่างกันของการแปลในคำว่า ฉายา 影 ในฉบับท่านกุมารชีพแต่ท่านถังซำจั๋งแปลว่า เมฆ 雲 ซึ่งปัญหาดังกล่าว เป็นที่น่าแปลกใจว่า เพราะเหตุใดท่านถังซำจั๋งไม่ได้กล่าวไว้

ในกรณีนี้หากพิจารณาโดยภาพรวม สันนิษฐานว่า เกิดจากต้นฉบับที่แปลของแต่ละท่าน เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดพบว่า คำว่า abhram ca อาจเป็นสาเหตุของการแปลที่ต่างต่างนี้ โดยท่านถังซำจั๋งและฉบับแปลที่เหลืออีก 4 สำนวน ไม่ว่าจะ เป็น โพธิธิ จี ปรมัตถะ ธรรมคูปตะ อี้จิง ทั้งหมดล้วนแปลว่า “เมฆ” มีแต่เพียงกุมารชีพท่านเดียวแปลไปในทำนองว่า “ฉายา, เงา”

ในกรณีดังกล่าวนี้ เป็นที่น่าสนใจให้ควรแก่การไต่ถามว่า เพราะเหตุใดท่านกุมารชีพถึงเลือกแปลว่า ฉายา, เงา เมื่อได้ตรวจสอบหลักฐานต้นฉบับเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็พบว่า มีคำที่คล้าย ๆ กันที่แปลว่า ฉายา, เงา ในภาษาสันสกฤตก็คือคำว่า abhāsa ซึ่งหากเป็นอย่างที่สันนิษฐานข้างต้น อาจเกิดการกลายคำแล้วเพี้ยนกันเป็นทอด ๆ ตามแบบดังนี้ abhramśca > abhramsa > abhrasa > abhasa และคำที่เห็นนี้อาจจะไม่ใช่ภาษาสันสกฤตแบบแผน ทำให้ท่านกุมารชีพแปลออกมาเช่นนั้น หรือ หากคิดในแง่ต้นฉบับที่ท่านกุมารชีพเห็นนั้นเป็นยุคเก่า แต่ต่อมาภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น และเพิ่มเติมคำขึ้นมาใหม่ดังฉบับพระถังซำจั๋ง แต่อย่างไรก็ตาม หากสรุปในเบื้องต้นของกรณีนี้ สันนิษฐานว่า ต้นฉบับที่ท่านกุมารชีพเห็นนั้นไม่น่าจะใช้ภาษาสันสกฤตแบบแผน ควรจะเป็นภาษาปรากฤต

อนึ่งปรมัตถะแปลคำว่า ดาวราวกา เป็น ความมืดมิด 暗 แต่ท่านถังซำจั๋งและสำนวนแปลที่เหลือแปลว่า ดวงดารา星

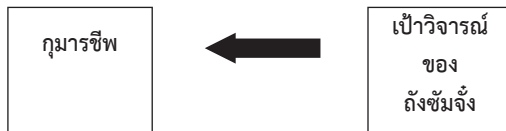
ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สุชิน ทองหยวก (2565, หน้า 186-187).

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในการวิจารณ์งานแปลเก่าของพระถังซัมจั๋งทั้ง 3 ประเด็น แม้ไม่ได้เอ่ยชื่ออย่างชัดเจนว่าเป็นผู้ใดแปล แต่เมื่อสำรวจตรวจสอบข้อวิจารณ์ทั้งหมดแล้ว ล้วนตกอยู่ในสำนวนแปลของท่านกุมารชีพ ไม่มีสำนวนแปลท่านอื่นปะปนเลย ในที่นี้เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขอสรุปเป็นตาราง และแสดงงานแปลเก่าก่อนหน้าท่านถังซัมจั๋งเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง (ยกเว้นฉบับท่านธรรมคูปตะ ที่ท่านถังซัมจั๋งไม่ได้กล่าวถึง แต่อย่างไรก็ตาม แม้ฉบับท่านธรรมคูปตะเอง²⁴เมื่อได้ตรวจสอบแล้วก็พบว่ามีความจำนวนข้อเท่ากับสำนวนแปลของท่านถังซัมจั๋ง โปธิรุจิ ปรมัตถะ เช่นเดียวกัน) ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อวิจารณ์ของถังซัมจั๋งหมายถึงนักแปลเก่าท่านใด: กุมารชีพ ?

ผู้แปล ข้อวิจารณ์ของถังซัมจั๋ง	กุมารชีพ	โปธิรุจิ	ปรมัตถะ	ถังซัมจั๋ง
3 ประเด็น ถามตอบตกไป 1	มีเพียง 2 ประเด็น	ครบ 3 ²⁵	ครบ 3 ²⁶	ครบ 3
2 โศลก ตกไป 1	มีเพียง 1 โศลก	ครบ 2 ²⁷	ครบ 2 ²⁸	ครบ 2
9 อุปมา ตกไป 3	มีเพียง 6 อุปมา	ครบ 9 ²⁹	ครบ 9 ³⁰	ครบ 9

²⁴ ฉบับท่านธรรมคูปตะมีจำนวนข้อไม่แตกต่างจากสำนวนแปลของท่านถังซัมจั๋ง โปธิรุจิ ปรมัตถะ ดังนี้ 1. ถามตอบมี 3 ประเด็น (พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 767) 2. โศลกมี 2 (พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 771) 3. อุปมามี 9 (พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 771)

²⁵ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 752

²⁶ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 762

²⁷ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 756

²⁸ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 766

²⁹ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 757

³⁰ พระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 766

ดังนั้น หากพิจารณาโดยรวมแล้ว การวิจารณ์ทั้งสามประเด็นดังกล่าวข้างต้นที่มุ่งหมายไปยังสำนวนแปลท่านกุมารชีพ อาจมีนัยแฝงเกี่ยวโยงกับข้อ 2.2.1 และ 2.2.2 เนื่องจากผู้ที่เริ่มต้นแปลพระสูตรนี้คือ ท่านกุมารชีพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชื่อพระสูตรที่ท่านกุมารชีพใช้ชื่อว่า *วัชรปรัชญาปารมิตา* แต่ท่านถึงล้มจิ้งกลับไม่เห็นด้วยในเรื่องชื่อพระสูตร โดยแย้งว่า แท้ที่จริงแล้ว ชื่อพระสูตรเรียกว่า *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* ดังนั้น ในชื่อพระสูตรฉบับท่านกุมารชีพมีแปลตกหล่นไปสองอักษรจีน จึงเหลือชื่อเพียงว่า *วัชรปรัชญาปารมิตา* เท่านั้น

ส่วนเรื่องการตีความชื่อพระสูตรว่า “เพชรตัดทำลายมายา” ซึ่งอุปมาว่า “ปัญญาเป็นตั้งวัชระ” แม้จะไม่เอย่ว่าเป็นผู้ใดโดยตรง แต่ก็มีแนวโน้มว่าจะเป็น การตีความของท่านกุมารชีพหรือไม่ และหากเป็นจริงดังที่สันนิษฐาน ก็จะทำให้เรื่องราวทั้งหมดสมเหตุสมผลมีน้ำหนักมากขึ้น สามารถปะติดปะต่อเป็นภาพรวมได้ว่า ต้องมีความเห็นดั้งเดิมที่เข้าใจความหมายไปคนละอย่างกับท่านถึงล้มจิ้ง ซึ่งท่านผู้นั้นจะเป็นใครไปเสียมิได้นอกจากท่านกุมารชีพ เนื่องจากตกเป็นเป้าวิจารณ์มากที่สุดในการแปลคัมภีร์ดังกล่าวปรากฏอยู่ในบทปุจฉา-วิสัชนาระหว่างพระเจ้าถังไท่จงและท่านถึงล้มจิ้ง

โดยสรุปท่านถึงล้มจิ้งกล่าวว่า “กิเลสเปรียบตั้งวัชระ” ดังนั้น ชื่อพระสูตรนี้หมายถึง “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” มิใช่ “เพชรตัดทำลายมายา” ตามที่ตั้งเดิมเข้าใจกันว่า “ปัญญาเป็นตั้งวัชระ”

ในลำดับถัดไป จะสำรวจเกี่ยวกับประเด็นว่า มีพระอรรถาธิบายท่านใด หรือเอกสารคัมภีร์ใดยอมรับการตีความในแบบของพระถึงล้มจิ้งบ้างหรือไม่

3. เอกสารหลักฐานอื่น: *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* หมายถึงอะไร ?

เมื่อได้สำรวจเอกสารข้อมูลอื่นเพื่อค้นหาว่ามีใครหรือคัมภีร์ใดบ้างที่ตีความไปตามแนวทางของท่านถึงล้มจิ้ง ผลปรากฏว่า เท่าที่สำรวจได้ในตอนนี้ พบใน

เอกสารของโฆตานฉบับหนึ่งและคัมภีร์อรรถาธิบาย *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตา* *ฎีกา* ธิเบต โดยพระกมลศีล โดยจะเสนอตามลำดับดังนี้

3.1 *วัชรเจตिका* ฉบับโฆตาน

ในเอกสารคัมภีร์โฆตานพบว่ามีคัมภีร์ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาสูต*ร ตีพิมพ์เผยแพร่โดย Sten Konow ในปี ค.ศ.1916 หัวข้อคือ *The Vajracchedika in the old Khotanese version of Eastern Turkestan*.

สิ่งที่น่าสนใจใน *วัชรเจตिका* ฉบับนี้ก็คือ การตีความชื่อของ *วัชรเจตिका* ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับท่านถังซัมจั๋ง โดยกล่าวไปในทำนองว่า

“เพราะตัดซึ่งอาวรณ์และกรรมทั้งหมดที่เปรียบประดุจวัชระ
ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า *วัชรเจตिका*”³¹

3.2 *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาฎีกา* ฉบับพระกมลศีล

พระกมลศีลได้รจนาคัมภีร์ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาฎีกา* เป็นคัมภีร์ อรรถาธิบายของ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาสูต*ร ในปัจจุบันพบแต่เพียงพากย์ ทิเบต³² เมื่อสำรวจคัมภีร์ดังกล่าวพบว่า พระกมลศีลมีการอธิบายความหมายของ คำว่า “*วัชรเจตिका*” อยู่สองรูปแบบ ได้แก่

1. อธิบายไปในทิศทางเดียวกับท่านถังซัมจั๋ง เป็นความหมายแรก

³¹ Sten (1916, p. 276), Ito (1954, pp. 207-208), Nakamura & Kino (1950, pp. 192-193)

³² Azuma ได้มีการสำรวจเบื้องต้นในเรื่องนี้ไว้ ดูรายละเอียดได้ที่ Azuma (1999). บางท่านอาจพบเจอ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตาฎีกา* ของท่านกมลศีลในภาษา สันสกฤต แต่นั้นเป็นเพียงการถอดประโยคจากพากย์ทิเบตที่ชำระแล้วกลับไปเป็น สันสกฤต (Critically edited the Tibetan version and restored into Sanskrit) โดย Tenzin (1994).

2. อธิบายว่า เครื่องตัดอุปมาดุจรูปลักษณะของวัชระ ที่มีความบางตรงกลางและมีความหนาตรงส่วนปลายทั้งสองด้าน ด้วยรูปลักษณะดังกล่าวคล้ายกับคุณลักษณะแห่งภูมิทั้ง 3 ของพระโพธิสัตว์เจ้า โดยความหมายนี้จัดอยู่ในนัยที่ว่าปรัชญา (ปัญญา) เป็นเครื่องตัดเปรียบประดุจวัชระซึ่งจะแตกต่างกับความเห็นของท่านถังซัมจิ้ง อีกทั้งมีการอธิบายรายละเอียดที่พิสดารกว่าเดิม

จากการอธิบายความหมายสองรูปแบบข้างต้น หนึ่งในนั้นก็ปรากฏว่าการอธิบายไปในทิศทางเดียวกับท่านถังซัมจิ้งอยู่จริง ซึ่งจัดอยู่ในการอธิบายแรกสุด และถือความหมายดังกล่าวเป็นเป้าหมายของพระสูตร ในที่นี้จะแสดงการอธิบายนั้นของท่านกมลศีล เพื่อศึกษาเทียบเคียงกับการอธิบายความของท่านถังซัมจิ้ง โดยนำเสนอความเห็นของท่านกมลศีลซึ่งได้อธิบายความหมายของ *วัชระจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* ดังนี้

ในที่นี้ โดยตัวชื่อของพระสูตรเองคือ “*วัชระจเฉทิกา*” แสดงให้เห็นถึง [1] สิ่งที่มีงูหมาย และ [2] วัตถุประสงค์ [ของพระสูตร]

ดังนั้น [จะได้แสดงการอธิบายนัยของ] *วัชระจเฉทิกา* ตามหัวข้อทั้ง 2 ข้างต้นดังนี้

[1.] สิ่งที่ [พระสูตร] มีงูหมายคือ [ปรัชญาปารมิตา (ปัญญาปารมิต)] ซึ่งเป็นเครื่องตัด (เฉทิกา) ถือ] เป็นเครื่องประหารอาวรณ์ทั้งสองชนิด

[กล่าวคือ คำว่า “เฉทิกา” หมายถึง] เป็นเครื่องตัดซึ่งอาวรณ์ [ที่ครอบปิดบังไว้ ได้แก่] กิเลส-อาวรณ์ และ เชญยะ-อาวรณ์ ซึ่งอยู่ในระดับที่ละเอียด [เห็นได้ยาก อีกทั้งมีความ

แข็งแกร่ง] ทำลายได้ยากประดุจวัชระ³³

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าท่านกมลศิลป์ก็ได้อธิบายความหมายของ *วัชระเจติกา* ในข้อแรก สอดรับกับที่ท่านถึงซึ้งถึงความ แต่มีการขยายความในรายละเอียดลงไปว่า “อาวรณ” ที่หมายถึงเครื่องกั้นขวางปิดบัง แบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ 1. กิลส-อาวรณ และ 2. เขญยะ-อาวรณ สิ่งที่เราเรียกว่าอาวรณนี้ เปรียบประดุจวัชระ ดังนั้นการตีความไปในทำนองว่า “กิลสเปรียบดั่งวัชระ” ก็มีปรากฏพบในคัมภีร์ *วัชระเจติกา ปรัชญาปารมิตาฎีกา* ของท่านกมลศิลป์ด้วยเช่นกัน ไม่ใช่มีเพียงความเห็นของท่านถึงซึ้งรูปเดียว

สรุป จากการสำรวจดังกล่าวข้างต้นในหัวข้อที่ 3 พบว่า ไม่ใช่มีเพียงท่านถึงซึ้งเท่านั้นที่ตีความว่า “กิลสเปรียบดั่งวัชระ” แต่ท่านกมลศิลป์และเอกสารคัมภีร์ *วัชระเจติกา* ฉบับโชตันก็ตีความไปในทำนองดังกล่าวเช่นกัน

อนึ่ง ท่านถึงซึ้งและท่านกมลศิลป์ต่างได้เคยเดินทางไปศึกษาที่นาถันตามหาวิหารทั้งคู่ ทำให้เกิดเป็นข้อคำถามว่า การตีความดังกล่าวถือเป็นการสะท้อนให้เห็นความคิดของกลุ่มนักศึกษาแห่งนาถันในยุคนั้น หรือว่า เป็นความเห็นส่วนตัวของแต่ละรูปหรือไม่อย่างไร ยังคงเป็นประเด็นที่รอการศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป

4. สรุป

ตามที่ *วัชระเจติกา* ปี 2565 ได้อ้างว่า พระถึงซึ้งถึงความว่า *วัชระเจติกา ปรัชญาปารมิตา* มีความหมายไปในทำนองว่า “ปรัชญา (ปัญญา) หรือ ปรัชญาปารมิตาเป็นประดุจวัชระตัดทำลายกิลส” หรือเรียกให้สละสลวยว่า “เพชรตัดทำลาย

³³ ๕-๗-๘-๙-๑๐-๑๑-๑๒-๑๓-๑๔-๑๕-๑๖-๑๗-๑๘-๑๙-๒๐-๒๑-๒๒-๒๓-๒๔-๒๕-๒๖-๒๗-๒๘-๒๙-๓๐-๓๑-๓๒-๓๓-๓๔-๓๕-๓๖-๓๗-๓๘-๓๙-๔๐-๔๑-๔๒-๔๓-๔๔-๔๕-๔๖-๔๗-๔๘-๔๙-๕๐-๕๑-๕๒-๕๓-๕๔-๕๕-๕๖-๕๗-๕๘-๕๙-๖๐-๖๑-๖๒-๖๓-๖๔-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙-๗๐-๗๑-๗๒-๗๓-๗๔-๗๕-๗๖-๗๗-๗๘-๗๙-๘๐-๘๑-๘๒-๘๓-๘๔-๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙-๙๐-๙๑-๙๒-๙๓-๙๔-๙๕-๙๖-๙๗-๙๘-๙๙-๑๐๐-๑๐๑-๑๐๒-๑๐๓-๑๐๔-๑๐๕-๑๐๖-๑๐๗-๑๐๘-๑๐๙-๑๑๐-๑๑๑-๑๑๒-๑๑๓-๑๑๔-๑๑๕-๑๑๖-๑๑๗-๑๑๘-๑๑๙-๑๒๐-๑๒๑-๑๒๒-๑๒๓-๑๒๔-๑๒๕-๑๒๖-๑๒๗-๑๒๘-๑๒๙-๑๓๐-๑๓๑-๑๓๒-๑๓๓-๑๓๔-๑๓๕-๑๓๖-๑๓๗-๑๓๘-๑๓๙-๑๔๐-๑๔๑-๑๔๒-๑๔๓-๑๔๔-๑๔๕-๑๔๖-๑๔๗-๑๔๘-๑๔๙-๑๕๐-๑๕๑-๑๕๒-๑๕๓-๑๕๔-๑๕๕-๑๕๖-๑๕๗-๑๕๘-๑๕๙-๑๖๐-๑๖๑-๑๖๒-๑๖๓-๑๖๔-๑๖๕-๑๖๖-๑๖๗-๑๖๘-๑๖๙-๑๗๐-๑๗๑-๑๗๒-๑๗๓-๑๗๔-๑๗๕-๑๗๖-๑๗๗-๑๗๘-๑๗๙-๑๘๐-๑๘๑-๑๘๒-๑๘๓-๑๘๔-๑๘๕-๑๘๖-๑๘๗-๑๘๘-๑๘๙-๑๙๐-๑๙๑-๑๙๒-๑๙๓-๑๙๔-๑๙๕-๑๙๖-๑๙๗-๑๙๘-๑๙๙-๒๐๐-๒๐๑-๒๐๒-๒๐๓-๒๐๔-๒๐๕-๒๐๖-๒๐๗-๒๐๘-๒๐๙-๒๑๐-๒๑๑-๒๑๒-๒๑๓-๒๑๔-๒๑๕-๒๑๖-๒๑๗-๒๑๘-๒๑๙-๒๒๐-๒๒๑-๒๒๒-๒๒๓-๒๒๔-๒๒๕-๒๒๖-๒๒๗-๒๒๘-๒๒๙-๒๓๐-๒๓๑-๒๓๒-๒๓๓-๒๓๔-๒๓๕-๒๓๖-๒๓๗-๒๓๘-๒๓๙-๒๔๐-๒๔๑-๒๔๒-๒๔๓-๒๔๔-๒๔๕-๒๔๖-๒๔๗-๒๔๘-๒๔๙-๒๕๐-๒๕๑-๒๕๒-๒๕๓-๒๕๔-๒๕๕-๒๕๖-๒๕๗-๒๕๘-๒๕๙-๒๖๐-๒๖๑-๒๖๒-๒๖๓-๒๖๔-๒๖๕-๒๖๖-๒๖๗-๒๖๘-๒๖๙-๒๗๐-๒๗๑-๒๗๒-๒๗๓-๒๗๔-๒๗๕-๒๗๖-๒๗๗-๒๗๘-๒๗๙-๒๘๐-๒๘๑-๒๘๒-๒๘๓-๒๘๔-๒๘๕-๒๘๖-๒๘๗-๒๘๘-๒๘๙-๒๙๐-๒๙๑-๒๙๒-๒๙๓-๒๙๔-๒๙๕-๒๙๖-๒๙๗-๒๙๘-๒๙๙-๓๐๐-๓๐๑-๓๐๒-๓๐๓-๓๐๔-๓๐๕-๓๐๖-๓๐๗-๓๐๘-๓๐๙-๓๑๐-๓๑๑-๓๑๒-๓๑๓-๓๑๔-๓๑๕-๓๑๖-๓๑๗-๓๑๘-๓๑๙-๓๒๐-๓๒๑-๓๒๒-๓๒๓-๓๒๔-๓๒๕-๓๒๖-๓๒๗-๓๒๘-๓๒๙-๓๓๐-๓๓๑-๓๓๒-๓๓๓-๓๓๔-๓๓๕-๓๓๖-๓๓๗-๓๓๘-๓๓๙-๓๔๐-๓๔๑-๓๔๒-๓๔๓-๓๔๔-๓๔๕-๓๔๖-๓๔๗-๓๔๘-๓๔๙-๓๕๐-๓๕๑-๓๕๒-๓๕๓-๓๕๔-๓๕๕-๓๕๖-๓๕๗-๓๕๘-๓๕๙-๓๖๐-๓๖๑-๓๖๒-๓๖๓-๓๖๔-๓๖๕-๓๖๖-๓๖๗-๓๖๘-๓๖๙-๓๗๐-๓๗๑-๓๗๒-๓๗๓-๓๗๔-๓๗๕-๓๗๖-๓๗๗-๓๗๘-๓๗๙-๓๘๐-๓๘๑-๓๘๒-๓๘๓-๓๘๔-๓๘๕-๓๘๖-๓๘๗-๓๘๘-๓๘๙-๓๙๐-๓๙๑-๓๙๒-๓๙๓-๓๙๔-๓๙๕-๓๙๖-๓๙๗-๓๙๘-๓๙๙-๔๐๐-๔๐๑-๔๐๒-๔๐๓-๔๐๔-๔๐๕-๔๐๖-๔๐๗-๔๐๘-๔๐๙-๔๑๐-๔๑๑-๔๑๒-๔๑๓-๔๑๔-๔๑๕-๔๑๖-๔๑๗-๔๑๘-๔๑๙-๔๒๐-๔๒๑-๔๒๒-๔๒๓-๔๒๔-๔๒๕-๔๒๖-๔๒๗-๔๒๘-๔๒๙-๔๓๐-๔๓๑-๔๓๒-๔๓๓-๔๓๔-๔๓๕-๔๓๖-๔๓๗-๔๓๘-๔๓๙-๔๔๐-๔๔๑-๔๔๒-๔๔๓-๔๔๔-๔๔๕-๔๔๖-๔๔๗-๔๔๘-๔๔๙-๔๕๐-๔๕๑-๔๕๒-๔๕๓-๔๕๔-๔๕๕-๔๕๖-๔๕๗-๔๕๘-๔๕๙-๔๖๐-๔๖๑-๔๖๒-๔๖๓-๔๖๔-๔๖๕-๔๖๖-๔๖๗-๔๖๘-๔๖๙-๔๗๐-๔๗๑-๔๗๒-๔๗๓-๔๗๔-๔๗๕-๔๗๖-๔๗๗-๔๗๘-๔๗๙-๔๘๐-๔๘๑-๔๘๒-๔๘๓-๔๘๔-๔๘๕-๔๘๖-๔๘๗-๔๘๘-๔๘๙-๔๙๐-๔๙๑-๔๙๒-๔๙๓-๔๙๔-๔๙๕-๔๙๖-๔๙๗-๔๙๘-๔๙๙-๕๐๐-๕๐๑-๕๐๒-๕๐๓-๕๐๔-๕๐๕-๕๐๖-๕๐๗-๕๐๘-๕๐๙-๕๑๐-๕๑๑-๕๑๒-๕๑๓-๕๑๔-๕๑๕-๕๑๖-๕๑๗-๕๑๘-๕๑๙-๕๒๐-๕๒๑-๕๒๒-๕๒๓-๕๒๔-๕๒๕-๕๒๖-๕๒๗-๕๒๘-๕๒๙-๕๓๐-๕๓๑-๕๓๒-๕๓๓-๕๓๔-๕๓๕-๕๓๖-๕๓๗-๕๓๘-๕๓๙-๕๔๐-๕๔๑-๕๔๒-๕๔๓-๕๔๔-๕๔๕-๕๔๖-๕๔๗-๕๔๘-๕๔๙-๕๕๐-๕๕๑-๕๕๒-๕๕๓-๕๕๔-๕๕๕-๕๕๖-๕๕๗-๕๕๘-๕๕๙-๕๖๐-๕๖๑-๕๖๒-๕๖๓-๕๖๔-๕๖๕-๕๖๖-๕๖๗-๕๖๘-๕๖๙-๕๗๐-๕๗๑-๕๗๒-๕๗๓-๕๗๔-๕๗๕-๕๗๖-๕๗๗-๕๗๘-๕๗๙-๕๘๐-๕๘๑-๕๘๒-๕๘๓-๕๘๔-๕๘๕-๕๘๖-๕๘๗-๕๘๘-๕๘๙-๕๙๐-๕๙๑-๕๙๒-๕๙๓-๕๙๔-๕๙๕-๕๙๖-๕๙๗-๕๙๘-๕๙๙-๖๐๐-๖๐๑-๖๐๒-๖๐๓-๖๐๔-๖๐๕-๖๐๖-๖๐๗-๖๐๘-๖๐๙-๖๑๐-๖๑๑-๖๑๒-๖๑๓-๖๑๔-๖๑๕-๖๑๖-๖๑๗-๖๑๘-๖๑๙-๖๒๐-๖๒๑-๖๒๒-๖๒๓-๖๒๔-๖๒๕-๖๒๖-๖๒๗-๖๒๘-๖๒๙-๖๓๐-๖๓๑-๖๓๒-๖๓๓-๖๓๔-๖๓๕-๖๓๖-๖๓๗-๖๓๘-๖๓๙-๖๔๐-๖๔๑-๖๔๒-๖๔๓-๖๔๔-๖๔๕-๖๔๖-๖๔๗-๖๔๘-๖๔๙-๖๕๐-๖๕๑-๖๕๒-๖๕๓-๖๕๔-๖๕๕-๖๕๖-๖๕๗-๖๕๘-๖๕๙-๖๖๐-๖๖๑-๖๖๒-๖๖๓-๖๖๔-๖๖๕-๖๖๖-๖๖๗-๖๖๘-๖๖๙-๖๗๐-๖๗๑-๖๗๒-๖๗๓-๖๗๔-๖๗๕-๖๗๖-๖๗๗-๖๗๘-๖๗๙-๖๘๐-๖๘๑-๖๘๒-๖๘๓-๖๘๔-๖๘๕-๖๘๖-๖๘๗-๖๘๘-๖๘๙-๖๙๐-๖๙๑-๖๙๒-๖๙๓-๖๙๔-๖๙๕-๖๙๖-๖๙๗-๖๙๘-๖๙๙-๗๐๐-๗๐๑-๗๐๒-๗๐๓-๗๐๔-๗๐๕-๗๐๖-๗๐๗-๗๐๘-๗๐๙-๗๑๐-๗๑๑-๗๑๒-๗๑๓-๗๑๔-๗๑๕-๗๑๖-๗๑๗-๗๑๘-๗๑๙-๗๒๐-๗๒๑-๗๒๒-๗๒๓-๗๒๔-๗๒๕-๗๒๖-๗๒๗-๗๒๘-๗๒๙-๗๓๐-๗๓๑-๗๓๒-๗๓๓-๗๓๔-๗๓๕-๗๓๖-๗๓๗-๗๓๘-๗๓๙-๗๔๐-๗๔๑-๗๔๒-๗๔๓-๗๔๔-๗๔๕-๗๔๖-๗๔๗-๗๔๘-๗๔๙-๗๕๐-๗๕๑-๗๕๒-๗๕๓-๗๕๔-๗๕๕-๗๕๖-๗๕๗-๗๕๘-๗๕๙-๗๖๐-๗๖๑-๗๖๒-๗๖๓-๗๖๔-๗๖๕-๗๖๖-๗๖๗-๗๖๘-๗๖๙-๗๗๐-๗๗๑-๗๗๒-๗๗๓-๗๗๔-๗๗๕-๗๗๖-๗๗๗-๗๗๘-๗๗๙-๗๘๐-๗๘๑-๗๘๒-๗๘๓-๗๘๔-๗๘๕-๗๘๖-๗๘๗-๗๘๘-๗๘๙-๗๙๐-๗๙๑-๗๙๒-๗๙๓-๗๙๔-๗๙๕-๗๙๖-๗๙๗-๗๙๘-๗๙๙-๘๐๐-๘๐๑-๘๐๒-๘๐๓-๘๐๔-๘๐๕-๘๐๖-๘๐๗-๘๐๘-๘๐๙-๘๑๐-๘๑๑-๘๑๒-๘๑๓-๘๑๔-๘๑๕-๘๑๖-๘๑๗-๘๑๘-๘๑๙-๘๒๐-๘๒๑-๘๒๒-๘๒๓-๘๒๔-๘๒๕-๘๒๖-๘๒๗-๘๒๘-๘๒๙-๘๓๐-๘๓๑-๘๓๒-๘๓๓-๘๓๔-๘๓๕-๘๓๖-๘๓๗-๘๓๘-๘๓๙-๘๔๐-๘๔๑-๘๔๒-๘๔๓-๘๔๔-๘๔๕-๘๔๖-๘๔๗-๘๔๘-๘๔๙-๘๕๐-๘๕๑-๘๕๒-๘๕๓-๘๕๔-๘๕๕-๘๕๖-๘๕๗-๘๕๘-๘๕๙-๘๖๐-๘๖๑-๘๖๒-๘๖๓-๘๖๔-๘๖๕-๘๖๖-๘๖๗-๘๖๘-๘๖๙-๘๗๐-๘๗๑-๘๗๒-๘๗๓-๘๗๔-๘๗๕-๘๗๖-๘๗๗-๘๗๘-๘๗๙-๘๘๐-๘๘๑-๘๘๒-๘๘๓-๘๘๔-๘๘๕-๘๘๖-๘๘๗-๘๘๘-๘๘๙-๘๙๐-๘๙๑-๘๙๒-๘๙๓-๘๙๔-๘๙๕-๘๙๖-๘๙๗-๘๙๘-๘๙๙-๙๐๐-๙๐๑-๙๐๒-๙๐๓-๙๐๔-๙๐๕-๙๐๖-๙๐๗-๙๐๘-๙๐๙-๙๑๐-๙๑๑-๙๑๒-๙๑๓-๙๑๔-๙๑๕-๙๑๖-๙๑๗-๙๑๘-๙๑๙-๙๒๐-๙๒๑-๙๒๒-๙๒๓-๙๒๔-๙๒๕-๙๒๖-๙๒๗-๙๒๘-๙๒๙-๙๓๐-๙๓๑-๙๓๒-๙๓๓-๙๓๔-๙๓๕-๙๓๖-๙๓๗-๙๓๘-๙๓๙-๙๔๐-๙๔๑-๙๔๒-๙๔๓-๙๔๔-๙๔๕-๙๔๖-๙๔๗-๙๔๘-๙๔๙-๙๕๐-๙๕๑-๙๕๒-๙๕๓-๙๕๔-๙๕๕-๙๕๖-๙๕๗-๙๕๘-๙๕๙-๙๖๐-๙๖๑-๙๖๒-๙๖๓-๙๖๔-๙๖๕-๙๖๖-๙๖๗-๙๖๘-๙๖๙-๙๗๐-๙๗๑-๙๗๒-๙๗๓-๙๗๔-๙๗๕-๙๗๖-๙๗๗-๙๗๘-๙๗๙-๙๘๐-๙๘๑-๙๘๒-๙๘๓-๙๘๔-๙๘๕-๙๘๖-๙๘๗-๙๘๘-๙๘๙-๙๙๐-๙๙๑-๙๙๒-๙๙๓-๙๙๔-๙๙๕-๙๙๖-๙๙๗-๙๙๘-๙๙๙-๑๐๐๐

มายา” ปรากฏอยู่ในการบูชา-วิสันนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและถังซำจิ้ง

แต่เมื่อได้ตรวจสอบแล้วพบว่า ท่านถังซำจิ้งมิได้กล่าวไว้เช่นนั้น กลับอธิบายความตรงกันข้าม สรุปได้ว่า *วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา* ตามความเห็นของท่านถังซำจิ้ง มีดังนี้

- “กิเลสเปรียบประดุจวัชระ” มิใช่กล่าวว่า “ปัญญาเป็นดังวัชระ”
- ความหมายของพระสูตรคือ ปัญญา หรือ ปรัชญาปารมิตาสามารถตัดทำลายกิเลสที่แข็งแกร่งปานวัชระ กล่าวคือ “ตัดเพชรซึ่งเป็นมายา” มิใช่ “เพชรตัดทำลายมายา” ดังดั้งเดิมที่เข้าใจกัน
- ชื่อของพระสูตรที่ถูกตั้งคือ *วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา* มิใช่ *วัชรปรัชญาปารมิตา* ตามที่สำนวนแปลจีนฉบับก่อนหน้าท่านถังซำจิ้งใช้กัน

นอกจากนั้น *วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา* ฉบับโชตัน และคัมภีร์ *วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตาฎีกา* ปรณาโดยท่านกมลศีล ได้ให้ความหมายไว้นัยหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับที่ท่านถังซำจิ้งได้ตีความไว้ อีกทั้งพระทั้งสองรูปนี้ก็เคยไปศึกษาที่นาถันทามหาวิหาร ทั้งคู่ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ทราบแล้วว่าท่านถังซำจิ้งมีการตีความดังกล่าวข้างต้น แต่การค้นคว้าก็ยังไม่ก้าวข้ามไปถึงขั้นที่จะสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการตีความของท่านถังซำจิ้งว่าผู้เขียนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยแต่ประการใด ในบทความนี้เป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงตัวหลักฐานว่าท่านถังซำจิ้งคิดอย่างไร และมีใครที่คิดเห็นเหมือนท่านบ้าง เพื่อคลายต่อข้อสงสัยว่าเป็นจริงตามที่บทนำของ *วัชรเจติกา* ปี 2565 กล่าวอ้างไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของบทความนี้

การสำรวจก็ถือว่าโชคดีอยู่ไม่น้อยในเรื่องการค้นคว้าเอกสารพากย์จีนฉบับต่าง ๆ ซึ่งท่านถังซำจิ้งทั้งได้อ่านผ่านตาและกล่าววิจารณ์อ้างอิง แม้ ณ ปัจจุบันจะผ่านมาเป็นพันกว่าปีแล้วก็ตาม แต่ดูคล้ายกับว่า ท่านถังซำจิ้งเห็นอย่างไร เราก็เห็นเช่นนั้น จะเรียกว่าเป็นเรื่องที่น่าตกใจอยู่ไม่น้อยก็ได้ อย่างไรก็ตามในมุมมองกลับกันก็แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของเอกสารโบราณกลุ่มนี้ที่ได้รับการรักษาสืบทอด

ต่อกันมาเป็นอย่างดี

ส่วนประเด็นที่หลงเหลือคือ ความเห็นและการตีความของท่านถึงซัมจิ้งจิ้งต่อความหมายของ *วัชรเจตिका* *ปรัชญาปารมิตา* ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดปรัชญาใดหรือจากใคร ในกรณีดังกล่าวหากตีความว่ากิเลสแข็งแกร่งประดุจวัชระแล้ว ปัญญาจะเทียบกับการอุปมาใด และมีแหล่งเอกสารข้อมูลที่สามารถสาวไปถึงได้หรือไม่

ส่วนในแง่การวิจารณ์งานแปลของท่านถึงซัมจิ้งจิ้งต่อผู้แปลท่านอื่น เป็นเรื่องที่น่าสนใจในด้านประวัติศาสตร์งานแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนโบราณว่า มีฝ่ายเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยบ้างหรือไม่ และในวงการแปลคัมภีร์ของคณะสงฆ์จีนสมัยก่อนหน้าท่านถึงซัมจิ้งมีการวิจารณ์อย่างไร ถือเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ดิช นัท ฮันท์. (2554). *เพชรตัดทำลายมายา อรรถาธิบายวัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูต* (สโตไล ชันติวรพงษ์, ผู้แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม
- ธัมมนันทา สามเณรี (ผู้แปล). (2545). *วัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูต* แปลจาก *สันสกฤตเป็นจีน: พระกุมารชีวะ*, แปลจากจีนเป็นอังกฤษ: *อุบาสกกุณฑานยู (ชาร์ลส ลูค)*, แปลจากอังกฤษเป็นไทย: *ธัมมนันทา สามเณรี*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ไทยธิเบต
- พระมหาอานนท์ อานนโท. (2564). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*. กรุงเทพฯ : ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตร์ ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี.
- สุชิน ทองหยวก. (2565). *วัชรเจตिका ปรัชญาปารมิตา 漢梵泰金剛經*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.

- เสถียร โปธินันทะ. (2540). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อมร ทองสุก. (2562). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตฺร พระสงฆ์จีกั๊งอรธาธิบาย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ชุณหวัตร
- อุษา โลหะจรรุญ. (2551). *พระถังซัมจั๋ง ชีวิตจริงไม่อิงนิยาย*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ

ภาษาต่างประเทศ

- Azuma, Chigaku. (1999). カマラシーラ (Kamalaśīla) 造『金剛般若經広註』の研究1. In Abe Jion (Ed.), *金剛般若經の思想的研究* (pp.211-229(R)). Tokyo: Shunjunsha.
- Conze, Edward. (1974). *Vajracchedika Prajñāparamita: Edited and Translated with Introduction and Glossary 2nd Edition, with Corrections and Additions*. Serie Orientale Roma XIII. Roma: Is. M. E. O.
- Harrison, Paul. (2006). Vajracchedika Prajñāparamita: A new English Translation of the sanskrit text based on two manuscripts from greater Gandhara. In Jens Braarvig (Ed.), *Buddhist Manuscripts Volume III* (pp.133-159). Oslo: Hermes Publishing.
- Ito, Yuishin. (1954). ウテン文金剛般若經に於ける二三の問題. *Journal of Indian and Buddhist Studies*, 4, 207-209.
- Kajiyoshi Ko'un. (1941). 金剛般若經に就いて. *Journal of Esoteric Buddhism*, 76, pp.75-91.
- Konow, Sten. (1916). The Vajracchedika in the old Khotanese version of Eastern Turkestan. In A.F. Rudolf Hoernle (Ed.), *Manuscript Remains of Buddhist Literature found in Eastern Turkestan Facsimiles with Transcripts Translation and Notes Volume I:*

Part I and Part II Manuscripts in Sanskrit Khotanese Kuchean Tibetan and Chinese with Twenty-Two Plates (pp. 214-288.).
Oxford: Clarendon Press.

Nakamura, Hajime., & Kino, Kazuyoshi. (1950). 般若心經 / 金剛般若經.
Tokyo: Iwanamishoten.

Schopen, Gregory. (1989). The manuscript of the Vajracchedikā Found at Gilgit. In L. O. Gómez and J. A. Silk (Eds.), *Studies in the Literature of the Great Vehicle: Three Mahāyāna Buddhist Texts* (pp. 89-139). Michigan Studies in Buddhist Literature, no. 1. Ann Arbor: Collegiate Institute for the Study of Buddhist Literature and Center for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan.

Tenzin, Pema. (1994). *Prajñāpāramitāvajracchedikāsūtram*, with *Prajñāpāramitāvajracchedikāṭīkā of Acārya Kamalaśīla*. Bibliotheca Indo-Tibetica, 29. Sarnath: Central Institute of Higher Tibetan Studies.

Watanabe, Shogo. (2009). 金剛般若經の研究. Tokyo: Iwanamishoten.

Zacchetti, Stefano. (1996). Dharmagupta's Unfinished Translation of the Diamond-Cleaver (*Vajracchedikā Prajñāpāramitā-sūtra*). *T'oung Pao* 82(1-3): 137-152.

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ไม่สามารถสำเร็จลงได้อย่างแน่นอน หากปราศจากความช่วยเหลือเกื้อกูลจากเหล่าภักตยาณมิตรผู้ใจดีทั้งหลาย เนื่องจากตลอดเส้นทางที่ก้าวผ่านมาหาใช่ทางที่ราบเรียบไม่ ลำพังผู้เขียนคนเดียวคงไม่สามารถรับมือกับอุปสรรคและการขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ได้ทั้งหมด

ด้วยความอนุเคราะห์จาก คุณคะจิ โยอิจิ, โอตะ ฟูกิโกะ, สมบัติ มั่งมีสุข
ศิริ, ประพัฒน์ จำปาไทย, Susan Jones, ปิยาภรณ์ ว่องวรังกูร, พรพิมล ศรีหมอก,
วิไลพร ใจหมั่น จึงขอกล่าวแสดงความขอบคุณทุกท่านในที่แห่งนี้

ภาคผนวก

1. บทปุจฉา-วิสัชนาระหว่างจักรพรรดิถังไท่จงและพระถังซำจั๋ง

เอกสารอยู่ในหมวดประวัติศาสตร์ของพระไตรปิฎกฉบับไทโซชินชู เล่มที่ 50 (大唐大慈恩寺三藏法師傳, เลขที่ 2053 หน้า 259a13-25) เนื้อหา มีดังนี้

■ 帝又問。

金剛般若經一切諸佛之所從生。聞而不謗。功逾身命之施。非恒沙珍寶所及。加以理微言約。故賢達君子多愛受持。未知先代所翻文義具不。

■ 法師對曰。

此經功德。實如聖旨。西方之人。咸同愛敬。今觀舊經。亦微有遺漏。據梵本具云能斷金剛般若。舊經直云金剛般若。欲明菩薩以分別為煩惱。而分別之惑堅類金剛。唯此經所詮無分別慧³⁴。乃能除斷。故曰能斷金剛般若。故知舊經失上二字³⁵。又如下文。

三問闕一。

二頌闕一。

九喻闕三。如是等。

什法師所翻舍衛國也。留支所翻婆伽婆者少可。

2. วัชรปรัชญาปารมิตา และ วัชรขเจติกา ปรัชญาปารมิตา พากย์จีน

วัชรปรัชญาปารมิตา และ วัชรขเจติกา ปรัชญาปารมิตา มีสำนวนแปลจีนที่หลงเหลือมา ณ ปัจจุบันรวมทั้งหมด 6 สำนวน ในที่นี้จะแสดงแหล่งที่มาของ

³⁴ ขำระจาก 唯此經所詮。無分別慧乃能除斷。เป็น 唯此經所詮無分別慧。乃能除斷。 ดังข้างต้น

³⁵ ขำระจาก故知。舊經失上二字。เป็น 故知舊經失上二字。 ดังข้างต้น

ต้นฉบับปฐมภูมิทั้งหมด 6 สำนวน แต่จะเลือกสำรวจเพียงบางสำนวนที่มีประเด็นปัญหา ดังนี้

1. ท่านกุมารชีพแปล

ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜

แปลในปี ค.ศ. 402 ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 748-752

2. ท่านโพธิรุจิแปล

ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜 แปลในปี ค.ศ. 509 พบว่ามี 2 ฉบับ ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู

■ ฉบับแรก ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 752-757

■ ฉบับสอง ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 757-761

ในหัวข้อ 2. ข้างต้นซึ่งเป็นฉบับแปลของท่านโพธิรุจิ มีประเด็นที่น่าสนใจในตัวเอกสารคัมภีร์ คือ เมื่อสำรวจพระไตรปิฎกไทโซชินชูในฉบับแปล*วัชรปรัชญาปารมิตา*ของท่านโพธิรุจิ ปรากฏว่ามีถึงสองฉบับด้วยกัน จึงเกิดคำถามว่า เพราะเหตุใดจึงมีถึงสองฉบับ เมื่อตรวจสอบประเด็นดังกล่าวในเอกสารงานแปล*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*รในพากย์ไทยแต่ละสำนวน พบว่าไม่ได้อธิบายในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน

Harrison (2006, p. 135) นักวิชาการชาวตะวันตกได้มีการอธิบายไว้พอสังเขปว่า ฉบับสองคล้ายเป็นงานแปลของท่านปรมัตถะซึ่งเป็นฉบับแปลถัดไปอยู่ในหัวข้อที่ 3 แต่เรื่องนี้ยังกระจ่างชัดขึ้นไปอีกเมื่อ Kajiyoshi (1941, pp. 77-78) ได้ชี้ให้เห็นก่อนหน้านี้แล้วว่า มีการกล่าวอธิบายในประเด็นที่ว่าเพราะเหตุใดจึงมีฉบับแปลดังกล่าวถึงสองฉบับในพระไตรปิฎกไทโซชินชู สาเหตุเนื่องมาจากฉบับแปลของท่านโพธิรุจิได้สูญหายไปแล้ว ดังนั้น ในงานแปลฉบับแรกจึงไปดึงเพียงส่วนคำแปลของพระสูตรกลับมาจากตัวคัมภีร์*อรรถาธิบายวัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜經論 ซึ่งเป็นงานแปลของท่านโพธิรุจิเช่นเดียวกันอยู่ใน

พระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 25 เลขที่ 1511 โดยคัมภีร์*อรรถาธิบายวัชรปรัชญาปารมิตา* เป็นคัมภีร์ที่อธิบาย*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*ร มีโครงสร้างประกอบไปด้วยสามส่วนได้แก่ 1. ส่วนโคลก 2. ตัวพระสูตร และ 3. อรรถาธิบาย

ส่วนฉบับสองนั้นไม่ใช่งานแปลของท่านโพธิรุจิ แต่ไปหยิบงานแปลของท่านปรมัตถะมาใช้ไว้แทนที่³⁶

³⁶ ข้อมูลดังกล่าวอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 8 หน้า 757a14-19 มีดังนี้
金剛般若前後六翻。按開元錄此第二譯。思溪經本竟失其傳。誤將陳朝眞諦三藏者重出。標作魏朝留支所譯。大有逕庭。今於留支三藏所翻論中。錄出經本刊版流通。庶期披閱知有源矣。時至元辛巳冬孟望日南山普寧經局謹記。

ถอดความเฉพาะประโยคที่ขีดเส้นใต้

“*วัชรปรัชญาปารมิตา* มีฉบับแปลอยู่ 6 สำนวน หากอ้างอิงจากบันทึกสารบัญรายชื่อคัมภีร์ *โคยะหวียน* [ชื่อเจียว] ซึ่งมีการจดบันทึกไว้เกี่ยวกับฉบับแปลของท่านโพธิรุจิในสำนวนแปลที่ 2 ว่า [เนื่องจาก] พระไตรปิฎกฉบับชื่อซีได้เกิดความผิดพลาดในการถ่ายทอดโดยเข้าใจผิดนำเอาฉบับแปลของท่านปรมัตถะแห่งยุคสมัยจีนมาใส่ซ้ำอีกครั้ง และเขียนกำกับไว้ว่าเป็นสำนวนแปลของท่าน [โพธิ] รุจิ (留支) แห่งยุคเว่ย [เมื่อพิจารณา] ดูระหว่างสองสำนวนแปลดังกล่าว จะพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมาก ส่วนใน [สำนวนแปลที่ 1] ของท่านโพธิรุจิ นี้ ได้ไปดึง [เอาเฉพาะส่วนแปลพระสูตรกลับ] มาจากคัมภีร์*อรรถาธิบายวัชรปรัชญาปารมิตาสูต*ร [ที่มีโครงสร้างประกอบไปด้วยสามส่วนได้แก่ 1.ตัวโคลก 2.พระสูตร 3.อรรถาธิบาย] ซึ่งเป็นงานแปลของท่านโพธิรุจิเช่นเดียวกัน โดยพิมพ์เผยแพร่เฉพาะตัวแปลของ [2.] พระสูตรที่บันทึกไว้ใน [คัมภีร์ดังกล่าวเท่านั้น] โดยหวังไว้ว่า ให้ [ผู้อ่าน] ได้รู้สึกเหมือนเปิดอ่าน [ฉบับแปล*วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*รของท่านโพธิรุจิ] ดั้งเดิม”

ในประเด็นดังกล่าวอ่านเพิ่มเติมได้ที่ Watanabe (2009, p. 7, pp. 252-253)

3. ท่านปรมัตถะแปล

ชื่อพระสูตร: *วัชรปรัชญาปารมิตา* 金剛般若波羅蜜

ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 8 หน้า 762-766

4. ท่านธรรมคุปตะแปล

ชื่อพระสูตร: *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตา* 金剛能斷般若波羅蜜

ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 8 หน้า 766-772

ฉบับแปลนี้มีประเด็นปัญหาอยู่พอสมควร เนื่องจากในปัจจุบันหากสำรวจในพระไตรปิฎกไทโชชินชูหมวด *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต* หรือ *วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตาสูต* แม้จะพบว่ายังมีฉบับท่านธรรมคุปตะเป็นหนึ่งในทั้งหมด 6 สำนักแปลก็ตาม แต่ก็น่าแปลกใจว่า สารบัญที่บันทึกรายชื่อคัมภีร์ในช่วงสมัยใกล้เคียงท่านกลับไม่ได้กล่าวถึงสำนวนแปลของท่านธรรมคุปตะในรายชื่อผู้แปลคัมภีร์ดังกล่าวเลย ไม่ว่าจะ

- *ต้าถิงเนย์เตียนลู่* (大唐內典錄) รจนาโดยท่านเต้าเซวียน (道宣)
- *จิงจิงมู่ลู่* (衆經目錄) รจนาโดยท่านจิ่งไท่ (靜泰)
- *กู่จิงอ๋จิงจู่จี้* (古今譯經圖紀) รจนาโดยท่านจิ่งไม่ (靖邁)
- *ไคเยหวียนชื้อเจี้ยวลู่* (開元釋教錄) รจนาโดยท่านจื่อเซิง (智昇)

โดยทั้งหมดได้แต่ระบุผู้แปลไว้เพียงสี่ท่าน ได้แก่ 1. ท่านกุมารสีพ 2. โปธิรุจิ 3. ปรมัตถะ 4. ถังซ่มจั้ง³⁷ ซึ่งหากพิจารณาตามช่วงเวลาแล้วท่านธรรมคุปตะควรจะเป็นลำดับที่ 4 และท่านถังซ่มจั้งควรจะเป็นลำดับที่ 5

³⁷ ดูรายละเอียดได้ที่ *ต้าถิงเนย์เตียนลู่* พระไตรปิฎกไทโชชินชูเล่มที่ 55 หน้า 292c15-21, *จิงจิงมู่ลู่* พระไตรปิฎกไทโชชินชูเล่มที่ 55 หน้า 192c19-23, *กู่จิงอ๋จิงจู่จี้* พระไตรปิฎกไทโชชินชูเล่มที่ 55 หน้า 359a28-29, 364a4, 364c23, 367b13, *ไคเยหวียนชื้อเจี้ยวลู่* พระไตรปิฎกไทโชชินชูเล่มที่ 55 หน้า 555c1-2

อีกทั้งเมื่อนำฉบับท่านธรรมคุปตะเทียบกับฉบับสันสกฤตแบบผ่านตา อาจคิดไปได้ว่า สำนวนแปลของท่านธรรมคุปตะเป็นการแปลแบบพยัญชนะ และ เรียงรูปแบบคำตามไวยากรณ์สันสกฤตที่ดูแปลกตาจากฉบับแปลจีนทั่วไป

จากข้อสงสัยข้างต้นที่ดูคล้ายเป็นเรื่องที่ไม่สงสัยก็ไม่น่าแปลกใจอะไร แต่เมื่อสำรวจบันทึกต่าง ๆ กลับพบข้อมูลที่น่าสนใจจาก *โคเบเหวียนซือเจี้ยวลู่* โดยท่านจื่อเซิง สามารถสรุปใจความได้ว่า

- สำนวนแปลท่านธรรมคุปตะเป็นฉบับแปลที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เนื่องจากมีเหตุการณ์วุ่นวายของบ้านเมืองโดยขุนนางหวังชื่อซงได้ ยึดอำนาจจากจักรพรรดิสุยกง (หยาง ตัง) แห่งราชวงศ์สุยและบีบบังคับ ให้สละราชบัลลังก์ ในที่สุดหวังชื่อซงก็ได้ตั้งตนเป็นจักรพรรดิสถาปนา แคว้นเจิ้งจิ้นมา³⁸ (คนไทยอาจจะคุ้นเคยกับเนื้อเรื่องดังกล่าวในซีรีส์ ฮองกงสมัยก่อนชื่อ ตีกล้าน้ำเลือด)
- เดิมทีชื่อพระสูตรไม่ได้ใช้ชื่อภาษาจีนว่า 金剛能斷般若波羅蜜 แต่เป็น 金剛斷割般若波羅蜜³⁹ ดังนั้นจึงคาดว่าต้องมีคนรุ่นหลังมาทำการ ปรับชื่อใหม่จาก “ตัวนเกอ斷割” → “เหิงตัวน能斷”

³⁸ ข้อมูลดังกล่าวอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินจูเล่มที่ 55 หน้า 552b26-28 มีดังนี้
初笈多翻金剛斷割般若波羅蜜經一卷及普樂經一十五卷。未及練覆值
僞鄭淪廢不暇重修。今卷部在京。

ถอดความได้ว่า

“เดิมที ธรรมคุปตะได้แปลวัชรจิตภาปรัชญาปารมิตา 1 ผูก และลลิตวิสตระ 15 ผูก แต่ยังไม่ได้ขีดเลกเลียบเรียงคำให้เป็นประโยคตามภาษาจีน [เนื่องจาก] ช่วงนั้นได้ ประสบกับ [เหตุวุ่นวายของบ้านเมืองใน] การสร้างแคว้นเจิ้งลัมล่าง [ราชวงศ์สุย โดยหวังชื่อซง] จึงไม่มีเวลามากพอในการตรวจชำระแก้ไข ในขณะที่ยังมี [คัมภีร์ เหล่านี้] หลายผูกอยู่ในเมืองหลวง”

³⁹ ดูเชิงอรรถก่อนหน้าประกอบในคำว่า 金剛斷割般若波羅蜜經 ที่ขีดเส้นใต้กำกับไว้

หากพิจารณาในเชิงความหมายอาจไม่ได้แตกต่างแต่อย่างใด เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นศัพท์จีนคำว่า “ตัวนเกอ齣割” หรือ “เหนิงตัวนเก齣” ก็แปลมาจากศัพท์สันสกฤตคำว่า “ฉะทิกา” ทั้งสิ้น แต่หากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์การแปลคัมภีร์ จะมีคุณค่าอย่างมากในการแสดงให้เห็นถึงร่องรอยในกระบวนการแก้ไข ถือเป็นกุญแจดอกสำคัญในการไขปริศนา

Zacchetti (1996) นักวิชาการชาวตะวันตกได้เสนอว่า สำนวนแปลของท่านธรรมคุปตะเป็นฉบับแปลที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เนื่องจากในการแปลคัมภีร์พุทธศาสนาไปสู่ภาษาจีนมีขั้นตอนอยู่ สันนิษฐานว่าในฉบับแปล*วัชรวิเจทิกาปรัชญาปารมิตา* สำนวนแปลท่านธรรมคุปตะยังอยู่ในกระบวนการแปลขั้นที่ 5 ซึ่งเป็นขั้นตอนในการแปลจากภาษาต้นทางไปสู่ภาษาปลายทาง แต่ยังไม่ได้ขัดเกลาสำนวน โดยยังเรียงคำแปลแต่ละคำวางไว้เหมือนรูปประโยคภาษาต้นทาง หมายความว่า หากฉบับของท่านธรรมคุปตะเป็นฉบับสันสกฤต ภาษาต้นทางคือภาษาสันสกฤต เมื่อเวลาแปลไปสู่ภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาปลายทางยังอยู่ในขั้นตอนที่เพียงนำคำศัพท์สันสกฤตที่แปลเป็นภาษาจีนไปแล้ววางเรียงไว้ตามประโยคสันสกฤต แต่ยังมีได้ตกแต่งขัดเกลาให้เป็นประโยคภาษาจีนที่เข้าใจได้⁴⁰ โดย Zacchetti ได้

⁴⁰ จะขอยกตัวอย่างประกอบในกรณีสำนวนแปลท่านธรรมคุปตะที่กล่าวว่ายังอยู่ในขั้นตอนที่เพียงแต่นำคำศัพท์สันสกฤตที่แปลเป็นภาษาจีนไปแล้ววางเรียงไว้ตามประโยคสันสกฤต แต่ยังมีได้ตกแต่งขัดเกลาให้เป็นประโยคภาษาจีนที่เข้าใจได้ ดังนี้

ประโยคที่ 1 *atha khalu bhagavān pūrvāḥṇa-kāla-samaye nivāsya pātracīvaram ādāya |*

ประโยคที่ 2 *śrāvastīm mahānagarīm piṇḍāya praviśat |*

จะตรงกับสำนวนแปลท่านธรรมคุปตะพากย์จีน

ประโยคที่ 1 爾時世尊前分時上裙著已器上給衣持

ประโยคที่ 2 聞者大城搏為入

ยกตัวอย่างขั้นตอนในการแปล *ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร* จากหลักฐานที่บันทึกเกี่ยวกับกระบวนการแปลเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีขั้นตอนและแต่ละขั้นตอนมีหน้าที่ในสนามแปลอย่างไรบ้าง

จากข้างต้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้คือเรื่อง “ชื่อคัมภีร์” เนื่องจากทั้ง ๆ ที่ในฉบับแปลของท่านธรรมคุปตะ มีคำว่า “ฉะทิกา” ในชื่อคัมภีร์ *วัชรฉะทิกา ปรัชญาปารมิตา* แต่เพราะเหตุใดพระถังซัมจั๋งจึงกล่าวว่า *สำนวนแปลฉบับเก่าก่อนหน้าท่านตกคำว่า “ฉะทิกา”* อีกทั้งจากหลักฐานก็มีการวิจารณ์ถึงผู้แปลก่อนหน้าท่านถึงซัมจั๋ง เช่น กุมารชีพ โภธิรุจิ (ดูข้อ 2.1, 2.2.1, 2.2.3 ประกอบ) หรือบางแห่งก็มีระบุไว้เพิ่มขึ้นมาอีกท่านคือ ปรมัตถะ⁴¹แต่อย่างไรก็ตามก็มีได้กล่าวถึงสำนวนแปลของท่านธรรมคุปตะไว้เลย

ดังนั้น ข้อมูลจาก *ไคเยทวิยนชีเอเจียวลู่* โดยท่านจื่อเชิง และ ข้อเสนอของ Zacchetti อาจเป็นคำตอบต่อข้อคำถามว่า เพราะเหตุใดพระถังซัมจั๋งจึงไม่เอ่ยถึงงานของท่านธรรมคุปตะทั้ง ๆ ที่ชื่อคัมภีร์ตามที่ท่านแปลมีคำว่า “ฉะทิกา” ปรากฏ

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันจะเห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นเพียงนำคำศัพท์ที่แปลมาวางเรียงกันตามประโยคสันสกฤตเท่านั้น โดยยังมิได้เรียบเรียงขัดเกลาให้เป็นภาษาจีนที่อ่านเข้าใจได้ ดังตารางคำแปลเปรียบเทียบที่แสดงนี้

ตารางที่ 1 คำแปลเทียบประโยคที่ 1

爾	時	世尊	前	分	時	上裙著已	器	上給衣	持
atha	khalu	bhagavan	pūrva	aḥṇa	kālasamaye	nivāsya	pātra	civaram	ādāya

ตารางที่ 2 คำแปลเทียบประโยคที่ 2

聞者	大城	搏為	入
śrāvastīm	mahanagarīm	piṇḍaya	praviśat

⁴¹ บางแห่งก็มีระบุไว้เพิ่มขึ้นมาอีกท่านคือ ปรมัตถะ ดูเชิงอรรถที่ 17 และ 43 ประกอบ

ให้เห็นอยู่

ในที่นี้จึงสรุปในเบื้องต้นได้ว่า สำนวนแปลของท่านธรรมคุปตะเป็นงานแปลที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ จึงเป็นสาเหตุทำให้ท่านถึงล้มจั่งไม่ได้กล่าวอ้างถึงฉบับท่านธรรมคุปตะไว้เลย

5. ท่านถึงล้มจั่งแปล

ชื่อพระสูตร: *มหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร บทที่ 9 ภาควัชรจเฉติกา*

大般若波羅蜜多經第九 能斷金剛分

ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 7 หน้า 985-987

ฉบับแปลของท่านถึงล้มจั่งกล่าวกันว่ามีย่อ 2 สำนวน อีกสำนวนชื่อว่า *วัชรจเฉติกา ปรัชญาปารมิตาสูตฺร* แต่ไม่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู Watanabe นักวิชาการชาวญี่ปุ่นมีความเห็นคล้ายกับว่า ทั้งคู่เป็นสำนวนเดียวกัน เพียงแต่นำ *วัชรจเฉติกา ปรัชญาปารมิตาสูตฺร* ที่เป็นสำนวนแปลก่อนหน้ามาบันทึกใหม่ใส่แทรกกลงไปใน *มหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร* ซึ่งเป็นกลุ่มคัมภีร์ *ปรัชญาปารมิตาสูตฺร* ที่พระถึงล้มจั่งทำการรวบรวมและนำมาแปลเป็นซีรีส์ โดยเปลี่ยนจากชื่อ *วัชรจเฉติกา ปรัชญาปารมิตา* เป็น *บทที่ 9 ภาควัชรจเฉติกา*

Watanabe อ้างว่า ในพระไตรปิฎกฉบับ “ไดนิปอนโซคุโซเคียว (หรือเรียกว่า “มังโซคุโซเคียว”)⁴² มีปรากฏสองสำนวนแปลดังกล่าวของท่านถึงล้มจั่งถูกรวบรวมไว้ แต่เมื่อนำทั้งสองฉบับแปลมาตรวจสอบเทียบดูแล้ว พบว่า ต่างกันเพียงแต่ชื่อคัมภีร์เท่านั้น เนื้อหาสำนวนแปลไม่ต่างกันเลย ดังนั้นคณะบรรณาธิการที่จัดทำพระไตรปิฎกไทโซชินชูจึงเลือกมาเพียงฉบับเดียวคือ *บทที่ 9 ภาควัชรจเฉติกา*

แม้ว่าในปัจจุบันเราจะเห็นว่า ทั้งสองสำนวนแปลที่คล้ายเป็นฉบับเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อสำรวจบันทึกต่าง ๆ พบว่า “การแปลพระสูตรดังกล่าวถึงสองครั้งของ

⁴² เป็นพระไตรปิฎกที่จัดทำขึ้นโดยชาวญี่ปุ่นในสมัยเมจิ

พระถังซำจั๋ง” เป็นที่ยอมรับของนักบันทึกในสมัยโบราณ ดังนั้น เป็นไปได้ไหมว่า อาจมีสำนวนแปลหนึ่งหายไป Kajiyoshi (1941) ได้นำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจใน ประเด็นดังกล่าวที่พอจะแสดงให้เห็นว่า มีการแปลสองครั้ง ซึ่งหลักฐานสำคัญคือ การกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสำนวนแปลฉบับแรกกับสำนวนแปลฉบับหลัง โดยพระคฺยจี สรุปลงใจความได้ดังนี้

ในการแปลฉบับแรกของท่านถังซำจั๋งจะมีสัญญาอยู่ 8
อย่าง ซึ่งผู้ลงมือซึ่งทำหน้าที่เป็นปีโซ่ว (筆受) เรียกว่า ฉบับขยาย
แต่ในการแปลครั้งหลังจะมีสัญญาปรากฏเพียง 4 อย่าง เรียก
ฉบับนี้ว่า ฉบับย่อ⁴³

ดังนั้น ฉบับปัจจุบันที่เห็นคือฉบับขยายหรือฉบับแปลครั้งแรกที่ปรากฏ อยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู ชื่อว่า มหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร บทที่ 9 ภาควิซรัจ

⁴³ พระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 40 หน้า 30a20-30b5 และพระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 55 หน้า 555c1-2 รายละเอียดเนื้อความตามที่ขีดเส้นใต้ไว้มีดังนี้
此本及流支說三。謂衆生命人。羅什本四。增我。能斷說八。唯說三者。但說所化別有三世三界等異。他三界身三世身多異故。不說自我。說有四者。順上下文。自他總別通說故。四說有八者。依貞觀年中玉華所譯。杜行顛本說有八故。後顯慶年。於玉華寺所翻大般若。勘四梵本。皆唯說四。然瑜伽論攝釋分中亦解經八。以此准知。經本自有廣略中異。*杜顛廣本。能斷文是略。于闐本羅什文同。中者是天竺本。與真諦流支本同。玉華更譯。文亦相似。今於慈恩梵經臺。具有諸本。但以前帝勅行能斷。未容闡飾已所於代。恐更極謬。遂後隱於玉華復譯。所以諸本增減不同。學者知矣。

พระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 40 หน้า 30a20-30b5

能斷金剛般若波羅蜜多經一卷，見內典錄，第四出，與姚秦羅什等出者同本，貞觀二十二年十月一日於坊州宜君縣玉華宮弘法臺譯直中書杜行顛筆受。

พระไตรปิฎกไทโซชินชูเล่มที่ 55 หน้า 555c1-2

ฉะทิกกา ส่วนฉบับย่อหรือฉบับแปลครั้งหลังไม่ทราบว่าจะสูญหายไป ณ เวลาใด และยังไม่พบในปัจจุบัน

6. ท่านอึ้งจิงแปล

ชื่อพระสูตร: วัชรจักรฉะทิกกา ปริชญูปารมิตา能斷金剛般若波羅多
ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกไทโซชินชู เล่มที่ 8 หน้า 772-775